

**Kwaliteit
van leven
in Nederland**

**Kwaliteit
van leven
in Nederland**

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2016-2017	2016 tot en met 2017
2016/2017	Het gemiddelde over de jaren 2016 tot en met 2017
2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2016 en eindigend in 2017
2014/'15-2016/'17	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2014/'15 tot en met 2016/'17

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN 978-90-357-2357-3
ISSN 2452-2805

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2017.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

'Geld maakt niet gelukkig' is een bekende uitspraak ter relativering van het belang van een hoog inkomen of vermogen. Er bestaat een brede consensus dat de kwaliteit van leven door meer dan alleen geld en materieel bezit wordt bepaald, en dat bijvoorbeeld gezondheid en tevredenheid minstens zo belangrijk zijn. In deze publicatie staat de kwaliteit van leven van individuele Nederlanders centraal, gebaseerd op hun persoonlijke welvaart en hun persoonlijk welzijn. Beide worden gecombineerd in één welvaart- en welzijnstypologie 'Kwaliteit van leven'.

Welvaart wordt afgeleid uit het besteedbaar inkomen van het huishouden waartoe men behoort. *Welzijn* wordt afgeleid uit de mate waarin men tevreden is met het leven en de ervaren gezondheid.

In de typologie worden vier groepen onderscheiden: mensen met een grote welvaart en een groot welzijn, mensen met een grote welvaart en een klein welzijn, mensen met een kleine welvaart en een groot welzijn, en mensen met een kleine welvaart en een klein welzijn.

Op deze manier worden op toegankelijke wijze nieuwe uitkomsten en inzichten gepresenteerd over de combinatie van materiële en immateriële elementen van de kwaliteit van leven van bevolkingsgroepen.

Directeur-Generaal
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen/Bonaire, december 2017

Inhoud

Voorwoord **3**

1. Inleiding 6

2. Welvaart en welzijn 10

3. Kwaliteit van leven: een model 18

4. Laagopgeleiden lagere levenskwaliteit 24

5. Flexwerk: meer onzekerheid, minder kwaliteit? 30

6. Leven van een uitkering 37

7. Woonkwaliteit van huurders en eigenaren 43

8. Ouderen: gezonder en actiever 50

9. Samenvatting 58

Literatuur **62**

Technische toelichting **64**

Medewerkers **68**

1.

Inleiding

Levenskwaliteit: zowel welvaart als welzijn

Deze publicatie schetst een beeld van de kwaliteit van leven van de inwoners van Nederland. Daarbij gaat het niet alleen om hun welvaart: het inkomen, vermogen en ander materieel bezit. Ook het welzijn, dat eerder gaat over immateriële aspecten van de leefsituatie, wordt meegenomen.

Om een indruk te krijgen van hoe het met een samenleving gaat werd lange tijd vooral gekeken naar de welvaart in een land. Het is inmiddels echter breed geaccepteerd dat ook andere zaken belicht zouden moeten worden, zoals gezondheid, de mate waarin mensen sociale contacten hebben, wonen in een prettige omgeving, en zekerheden hebben over de toekomst. Het maakt bovendien uit hoe tevreden mensen zich over hun leven voelen.

De afgelopen jaren is er veel nagedacht over een breder welvaartsbegrip. Vanuit statistische bureaus, planbureaus, internationale organisaties zoals de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Verenigde Naties, maar ook vanuit de wetenschap zijn aanbevelingen gedaan om de vooruitgang van samenlevingen en de kwaliteit van leven van hun inwoners beter te meten. Er is consensus dat daarvoor meerdere aspecten van de leefsituatie in beeld moeten worden gebracht. In het inmiddels wereldwijd bekende *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* dat in 2009 onder leiding van Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen en Jean-Paul Fitoussi werd samengesteld, is bijvoorbeeld voorgesteld om acht dimensies te onderscheiden die met elkaar de kwaliteit van leven beschrijven.

De aanbevelingen uit dit rapport worden wereldwijd nagevolgd bij de beschrijving van de kwaliteit van leven, onder meer door de OESO en door Eurostat, het statistisch bureau van de Europese Unie.

Op *macroniveau* is ook het CBS er toe overgegaan om de stand van het land niet meer alleen af te meten aan de economische groei. In de Monitor Duurzaam Nederland, die vanaf 2018 overgaat in de Monitor Brede Welvaart, wordt de kwaliteit van leven in Nederland in kaart gebracht met behulp van een brede set indicatoren.

Op *microniveau* besteedt het CBS al jaren aandacht aan de welvaart en ook het welzijn van Nederlanders. In voorliggende tweejaarlijkse publicatie worden welvaart en welzijn op persoonsniveau gecombineerd. Net als in 2015 wordt de kwaliteit van leven afgemeten aan het besteedbaar inkomen van het huishouden waartoe iemand behoort – kortweg welvaart genoemd – en de mate waarin iemand tevreden is met het leven en de beoordeling van de eigen gezondheid

- kortweg welzijn. Daarbij gaan we na in hoeverre de kwaliteit van leven gelijk verdeeld is over verschillende groepen in de samenleving, zoals mensen met een hoog of een laag onderwijsniveau, een vaste of flexibele baan of voor ouderen en jongeren.

Kwaliteit van leven niet gelijk verdeeld

Uit de Monitor Duurzaam Nederland van dit jaar kwam naar voren dat het in materiële zin goed gaat met Nederland en dat de welvaart is verbeterd. Ook de tevredenheid van de bevolking ligt op een stabiel hoog niveau. Nederlanders voelen zich veiliger en zijn minder vaak slachtoffer van misdrijven, de mate waarin er contact is met vrienden en familie en het vertrouwen in instituties blijven op peil. Daarnaast neemt de levensverwachting nog steeds toe.

Afgemeten aan inkomen, gezondheid en tevredenheid blijven sommige groepen echter achter in kwaliteit van leven. Alleenstaanden zijn bijvoorbeeld minder welvarend dan paren. Zij zijn ook minder vaak tevreden met hun gezondheid en hun leven in het algemeen. Vooral alleenstaande ouders met jonge kinderen blijven achter in kwaliteit van leven. Paren hebben meer mogelijkheden om hun welvaart te verbeteren, bijvoorbeeld door allebei te werken. Partners kunnen elkaar ook emotioneel of praktisch ondersteunen.

De verschillen in kwaliteit van leven tussen stad en platteland zijn beperkt. Met name als het inkomen bovengemiddeld hoog is, zijn er nauwelijks verschillen tussen stedelijke en minder stedelijke gemeenten. Mensen in de stad zijn iets minder vaak tevreden met hun leven en beoordelen hun gezondheid wat minder vaak als goed. Dit zijn vooral stedelingen met een kleine welvaart, en met meestal een laag onderwijsniveau. Zij rapporteren een kleiner welzijn dan dorpingen met een vergelijkbare welvaart en opleiding.

Behaalde schooldiploma's zijn belangrijk voor een goede kwaliteit van leven. Een hoger onderwijsniveau hangt samen met meer succes op de arbeidsmarkt en geeft meer mogelijkheden om een goed inkomen te verwerven. Daarmee kan in allerlei materiële en immateriële behoeften worden voorzien, bijvoorbeeld een betere woning of een prettige woonomgeving. De groeiende groep hoogopgeleiden staat dan ook bovenaan in de verdeling naar kwaliteit van leven.

Laagopgeleiden zijn kwetsbaarder. Zij hebben minder vaak betaald werk, hebben vaker een flexibele baan en hebben een grotere kans om hun baan kwijt te raken als het economisch minder gaat. Zij zijn oververtegenwoordigd onder uitkerings-

ontvangers, die in kwaliteit van leven achterblijven bij degenen die werken. Dit zet hun kwaliteit van leven onder druk. Vooral mannen met een lage opleiding die niet aan de slag komen (18- tot 45-jarigen) of die aan de slag moeten blijven (55- tot 65-jarigen) zijn gemiddeld ontevredener of hebben vaker een slechte gezondheid. Deze groep daalt wel in omvang.

De flexibilisering zet door, ondanks de recente economische voorspoed. Werknemers met een flexibel dienstverband hebben gemiddeld een lager inkomen, hebben meer kans om werkloos te worden en rapporteren een iets lagere tevredenheid. Het maakt wel uit welk onderwijsniveau en competenties iemand heeft. Hoogopgeleiden en mensen met specifieke vaardigheden hebben betere kaarten en daardoor minder 'last' van arbeidsonzekerheid.

De grootste groep (1,9 miljoen in 2016) is en blijft wat je de middenklasse zou kunnen noemen. Dit zijn mensen met een vaste baan of eigen bedrijf, een middelbare opleiding en een koophuis en met een bovengemiddelde levenskwaliteit. Tussen 2007 en 2016 is deze groep wel kleiner geworden. Dit komt deels door een stijging van het aandeel hogeropgeleiden maar ook door een daling in het aandeel werkenden met een vast dienstverband. Het is de vraag of deze daling doorzet of dat deze middengroep weer in omvang zal toenemen nu de economie verder aantrekt.

2.

Welvaart en

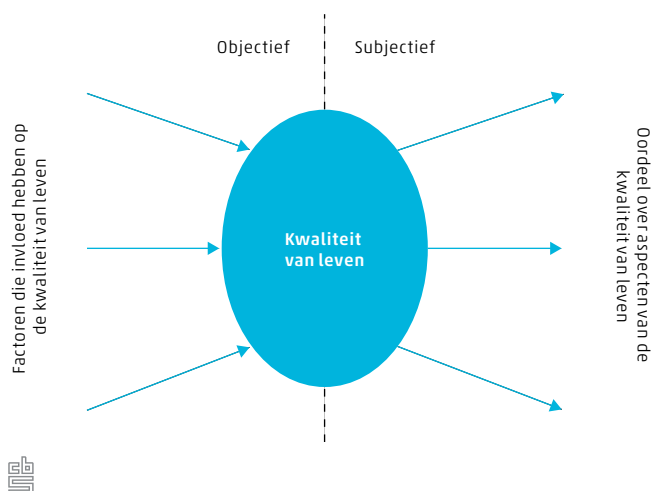
welzijn

Dimensies van de kwaliteit van leven

'Geld maakt niet gelukkig, maar het helpt wel.' Deze uitspraak kennen we allemaal, maar hoe verhouden welvaart en welzijn zich tot elkaar? Ervaren geluk en tevredenheid zijn inderdaad groter bij een hoger inkomen. Maar vooral belangrijk is of iemand een goede gezondheid heeft.

Wanneer is de kwaliteit van leven hoog? Dat hangt af van verschillende factoren, zoals inkomen, gezondheid, veiligheid, het hebben van werk, een relatie of een gezin, de woonomgeving en vele andere. Maar de kwaliteit van leven is niet alleen een objectief gegeven. Het gaat er bijvoorbeeld niet alleen om of iemand gezond is, maar ook hoe hij of zij de gezondheid ervaart.

2.1 Een model van de kwaliteit van leven

Om het overzichtelijk te houden analyseren we in deze publicatie de kwaliteit van leven aan de hand van een beperkt aantal indicatoren. Enerzijds is dat het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden waartoe iemand behoort. Deze indicator zegt iets over de welvaart van mensen. Daarnaast kijken we naar de tevredenheid met het leven en naar de mate waarin mensen zich gezond voelen. Deze aspecten geven een indruk van het welzijn.

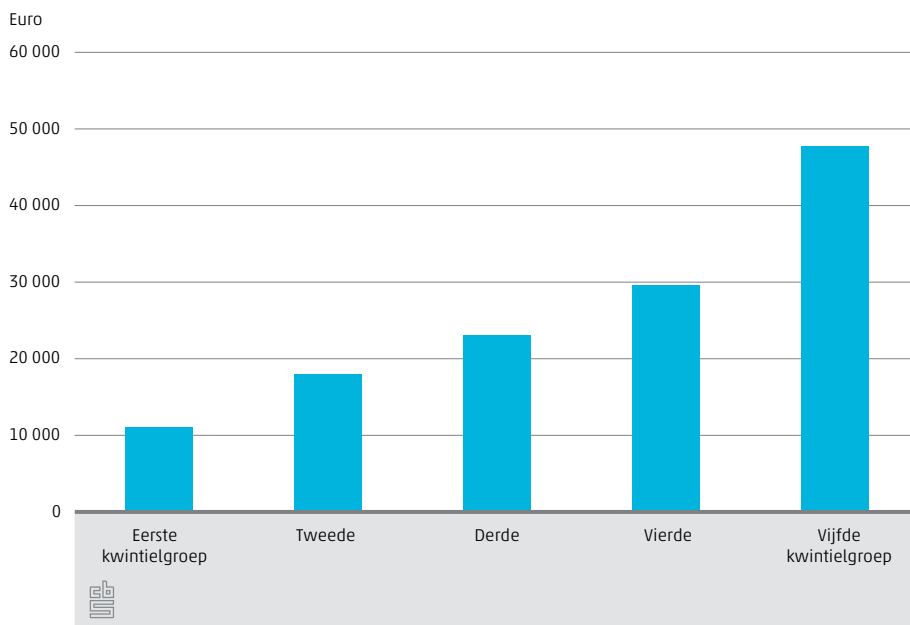
In dit hoofdstuk gaan we na hoe deze aspecten van de kwaliteit van leven zich de laatste jaren hebben ontwikkeld en hoe ze met elkaar samenhangen.

Welvaart: de centen

Een maat voor de welvaart van Nederlanders is het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen. Dit is het bedrag dat van het bruto-inkomen overblijft na aftrek van premies en belastingen, rekening houdend met de omvang en de samenstelling van het huishouden. Grotere huishouden zijn enerzijds beter af omdat ze kosten kunnen delen, maar tegelijk moeten er meer mensen van hetzelfde inkomen leven. De standaardisering zorgt ervoor dat we personen in de diverse huishoudens met elkaar kunnen vergelijken.

Om een indruk te krijgen van de verschillen in inkomen van rijkere en armere Nederlanders, zetten we alle inkomens na standaardisering op volgorde van laag naar hoog en verdelen ze in vijf gelijke groepen (kwintielgroepen). In de eerste kwintielgroep is het gemiddeld inkomen ruim 11 duizend euro, in de hoogste groep is dit bijna 48 duizend euro. Overigens, sinds 2008 zijn de inkomens gemiddeld elk jaar gedaald, vanaf 2014 zijn ze weer wat gestegen.

2.2 Gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen, 2014/2016¹⁾

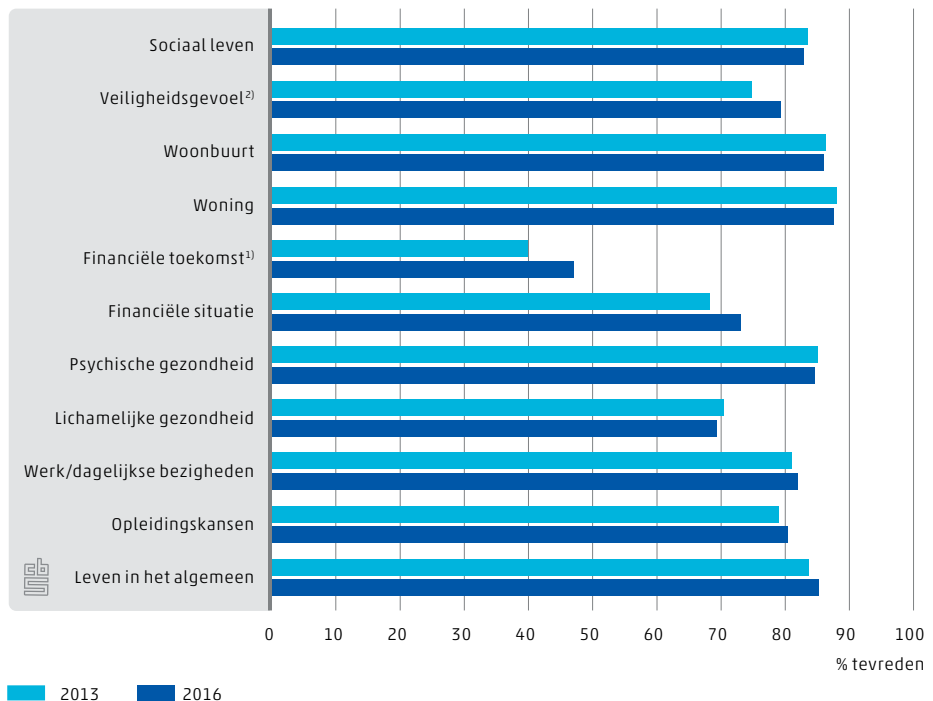
¹⁾ Inkomen van deelnemers aan het onderzoek Sociale Samenhang en Welzijn (2014/16); 2014 definitieve inkomenscijfers; 2015 en 2016 voorlopige cijfers voor 2015. Zie verder de technische toelichting.

Welzijn: tevredenheid

In deze publicatie gebruiken we als maten voor welzijn de tevredenheid met het leven en de ervaren gezondheid. Gemiddeld geven Nederlanders ruim een 7,5 aan het leven dat ze leiden, als antwoord op de vraag: 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt?' Een 1 staat voor volledig ontevreden en een 10 voor volledig tevreden. Deze score is vrij stabiel in de tijd. In de afgelopen jaren is de gemiddelde tevredenheid niet gestegen of gedaald.

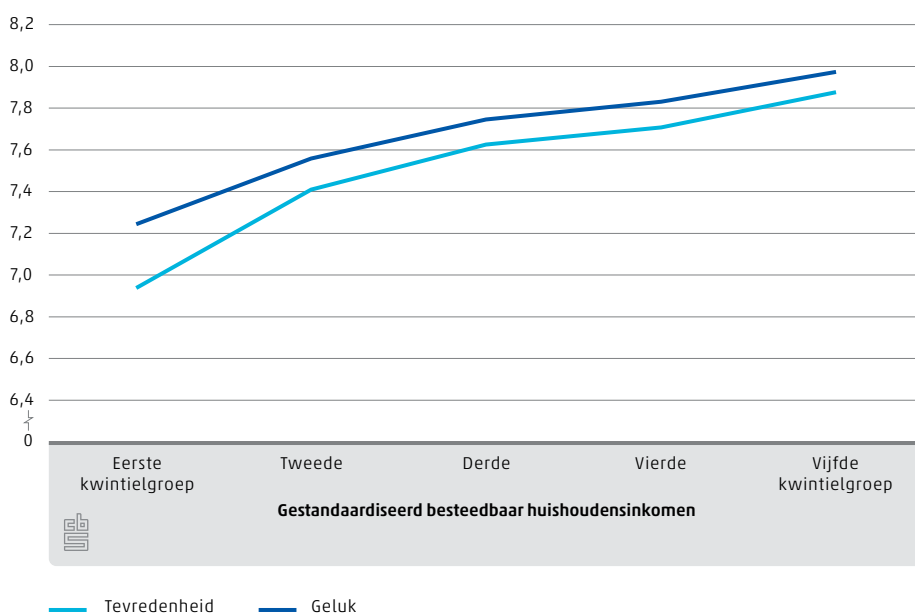
Wel zijn mensen tevredener geworden met bepaalde onderdelen van hun leven, vooral met hun financiële situatie. Het economisch herstel en de verbetering van de inkomenssituatie lijken te worden gevoeld. Dat blijkt ook uit het oordeel over de eigen financiële toekomst: een kleiner deel maakt zich daar zorgen over. Al met al zijn daardoor meer volwassenen positief over alle onderdelen van de leefsituatie samen.

2.3 Tevredenheid met aspecten van de leefsituatie

Hoe tevreden mensen zich voelen, hangt onder andere samen met de hoogte van het inkomen. Mensen in de lagere inkomensgroepen geven hun gevoel van tevredenheid een lager cijfer dan mensen in de hogere groepen. Vooral aan de onderkant van de inkomensverdeling gaat een hogere welvaart samen met een relatief sterke stijging van de tevredenheid. Van het eerste naar het tweede kwintiel gaat het rapportcijfer van 6,9 naar 7,4. Vanaf het tweede kwintiel komen er per welvaartsniveau telkens ongeveer tweetienden bij voor tevredenheid en geluk.

2.4 Tevredenheid en geluk naar welvaart, 2014/2016

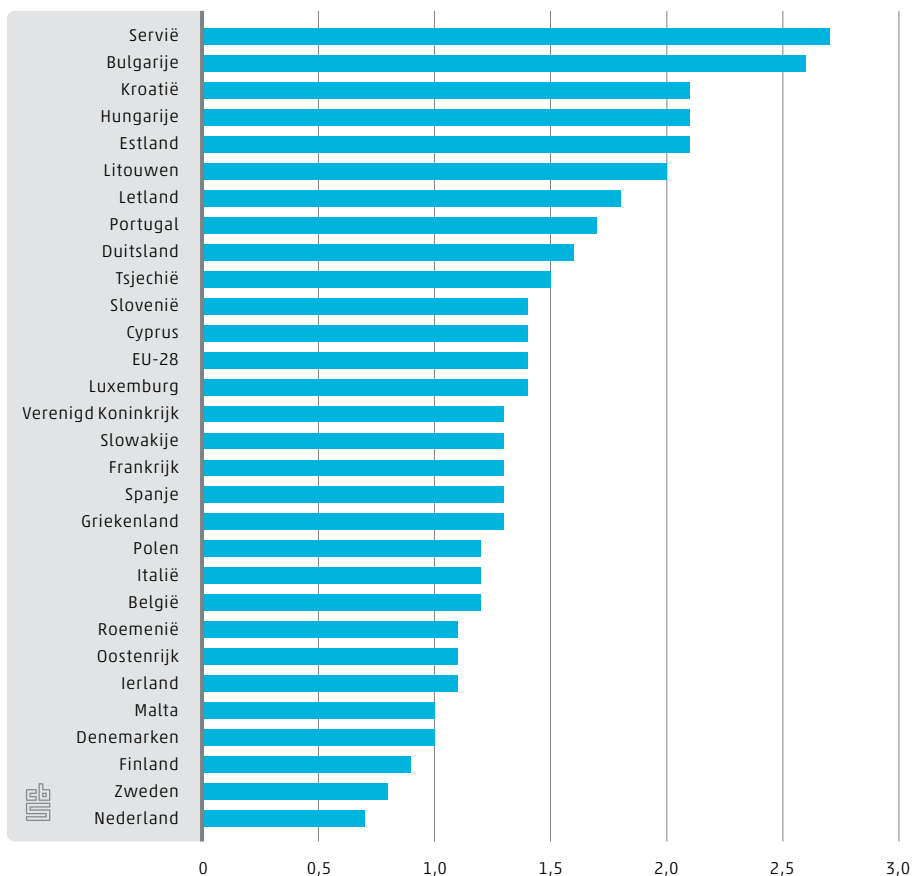

Niet verassend is de grote samenhang tussen tevredenheid en geluk. Mensen die meer te besteden hebben zeggen ook gelukkiger te zijn. Gemiddeld geven mensen hun geluksgevoel een hoger rapportcijfer dan hun algemene tevredenheid. Verder lijkt het er wel op dat een stijgende welvaart het geluksgevoel iets minder aanwakkert dan het tevredenheidsgevoel: de gelukslijn loopt iets vlakker.

Verskil in tevredenheid naar welvaart in Nederland het kleinst

2013 is het laatste jaar waarover cijfers over welzijn van alle Europese lidstaten beschikbaar zijn. Mensen in Nederland gaven destijds gemiddeld een 7,8 voor tevredenheid met het leven. Dit was ruim boven het Europese gemiddelde (7,1). Het meest tevreden waren de inwoners van Finland (8,0). In Bulgarije was men met een 4,8 het minst tevreden.

2.5 Verskil in tevredenheid tussen de laagste en de hoogste kwintielgroep, 2013

Bron: Eurostat.

De positieve relatie tussen inkomen en tevredenheid is in alle EU-28-landen te zien. Deze relatie is echter zwakker in welvarendere landen. Anders gezegd, het verschil in tevredenheid tussen welvarende en minder welvarende mensen is gemiddeld groter in landen met een lager bruto nationaal product (BNP).

In landen als Bulgarije en Servië is het BNP relatief laag en daar is het verschil in tevredenheid tussen mensen in het hoogste en laagste kwintiel het grootst, meer dan 2 punten. In Nederland is het BNP relatief hoog en is de ongelijkheid in tevredenheid het kleinst (0,7 punten verschil). Overigens wijken Roemenië (relatief laag BNP), Duitsland en Luxemburg, beide relatief rijke landen, hier af. Hier hebben we geen verklaring voor.

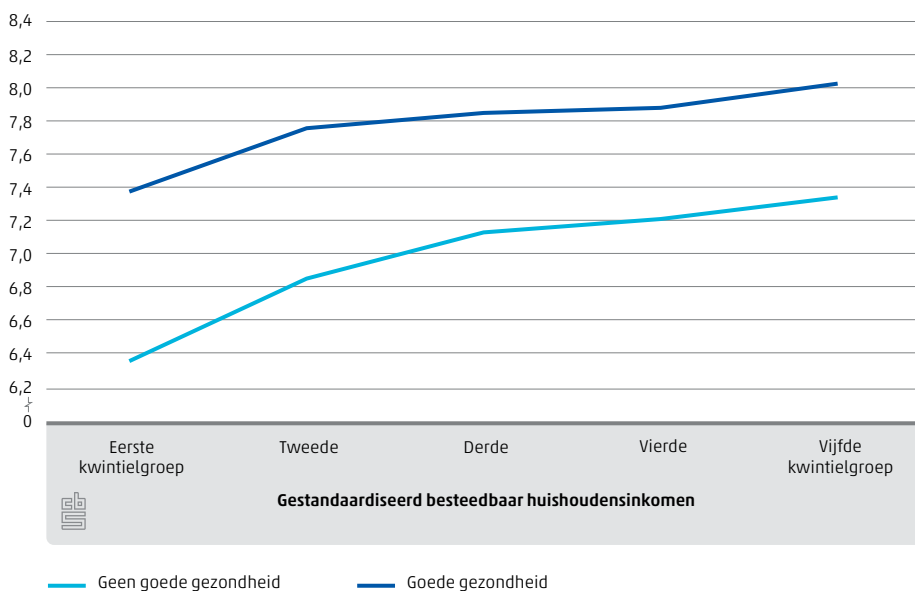
Welzijn: gezondheid

Gezondheid is de tweede welzijnsindicator. Ook gezondheid hangt samen met tevredenheid. Hoe gezonder mensen zijn, hoe tevredener zij zijn met hun leven. Het aandeel dat zijn of haar gezondheid als goed of zeer goed beschouwt is al langere tijd vrij stabiel. Op de vraag 'Hoe is over het algemeen uw gezondheid?' antwoordde in dit onderzoek 15 procent van de volwassenen 'zeer goed', meer dan de helft zei 'goed', bijna een kwart 'gaat wel'. Een kleine minderheid antwoordde 'slecht' (5 procent) of zelfs zeer slecht (1 procent).

Gezondheid hangt daarnaast samen met het inkomen. Mensen die meer geld te besteden hebben voelen zich doorgaans gezonder. In ons onderzoek vond 57 procent in de laagste kwintielgroep zijn gezondheid goed of zeer goed, in de hoogste groep was dat 79 procent.

Mogelijk voelen mensen in de lagere inkomensgroepen zich ongezonder doordat hun financiële situatie slechter is, maar mensen met een slechtere gezondheid hebben ook vaak minder mogelijkheden om een goed inkomen te verwerven. Of je je gezond voelt, hangt verder samen met allerlei andere factoren, zoals leeftijd en leefstijl. Deels is een minder goede gezondheid ook gewoon pech: aandoeningen kunnen erfelijk zijn of iemand kan een ongeval met blijvende gevolgen hebben meegemaakt.

2.6 Tevredenheid naar gezondheid en welvaart, 2014/2016

Gezondheid is belangrijker voor tevredenheid dan inkomen. Het verschil in tevredenheid tussen de inkomensgroepen heeft voor een groot deel te maken met het grotere aandeel mensen met een minder goede gezondheid bij de laagste inkomens. Toch zijn zowel gezonde als niet gezonde mensen tevredener als hun welvaart groter is. De toename in tevredenheid is wel minder sterk bij gezondere mensen. Geld maakt mensen met een slechtere gezondheid dus iets tevredener dan mensen die hun gezondheid als goed of zeer goed ervaren.

3.

Kwaliteit van leven: een model

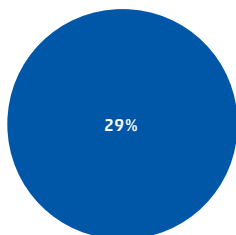
Een kwart met lagere kwaliteit van leven

Een derde van alle 18-plussers is bovengemiddeld welvarend, tevreden met het leven en zelf verklaard gezond. Vooral 65-plussers, alleenwonenden en alleenstaande ouders blijven achter in welvaart en welzijn. In totaal is de kwaliteit van leven voor bijna een kwart minder goed.

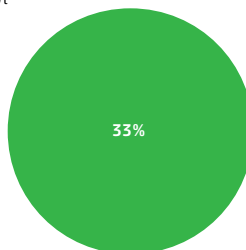
Met behulp van de scores op de drie aspecten van de kwaliteit van leven – inkomen, tevredenheid, gezondheid – zijn mensen in vier groepen in te delen: één groep met een grote welvaart en een groot welzijn, één groep met een grote welvaart en een klein welzijn, één groep met een kleine welvaart en een groot welzijn en één groep met een kleine welvaart en een klein welzijn. Mensen in een huishouden met een meer dan gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen worden beschouwd als welvarend, mensen in een huishouden met een minder dan gemiddeld gestandaardiseerd inkomen als niet-welvarend. In 2015 lag het gemiddelde in particuliere huishoudens op 27,5 duizend euro. Het welzijn is hoog als mensen tevreden zijn met hun leven én zich gezond voelen. Mensen ervaren juist een klein welzijn als zij op (één van) beide minder goed scoren. Deze indeling in vier groepen vormt de basis van dit boek. In elk hoofdstuk wordt per thema de verdeling beschreven naar deze vier groepen.

3.1 Kwaliteit van leven, 2014/2016¹⁾

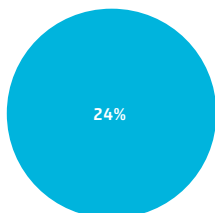
Welzijn groot
Welvaart klein

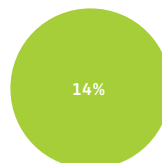
Welzijn groot
Welvaart groot

Welzijn klein
Welvaart klein

Welzijn klein
Welvaart groot

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

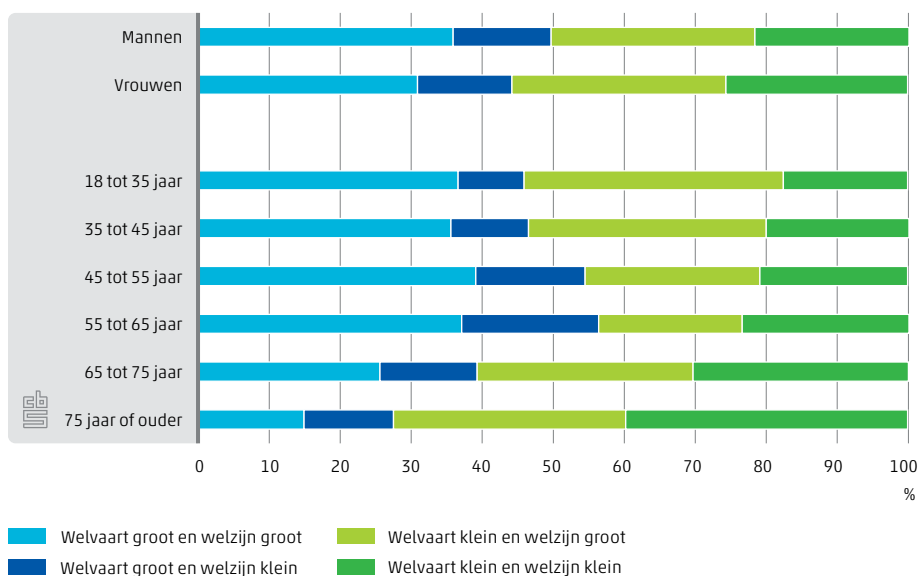
Mensen die vallen in het kwadrant rechtsboven (grote welvaart en groot welzijn) zijn het beste af, die in het kwadrant links onder het slechtst. Zo geniet een derde van de Nederlandse bevolking van 18 jaar of ouder een grote kwaliteit van leven. Dat niet alleen geldt gelukkig maakt, blijkt ook in deze indeling: bijna 30 procent is niet welvarend maar wel tevreden en gezond, en 14 procent is welvarend maar geniet geen hoog welzijn.

Voor bijna een kwart van de Nederlandse bevolking is de kwaliteit van leven relatief gering. Hun inkomen is lager dan gemiddeld en zij zijn niet tevreden met het leven en/of vinden hun gezondheid niet zo goed.

Ouderen en alleenstaanden blijven achter

Ouderen beschikken minder vaak over een grote welvaart gecombineerd met een groot welzijn dan de jongere leeftijdsgroepen. Vier van de tien (zelfstandig wonende) 75-plussers scoort in beide opzichten laag. Veel ouderen zijn niet meer economisch actief. Hun inkomen is gemiddeld lager dan dat van mensen die betaald werk hebben. Daarnaast neemt de gezondheid af met het ouder worden, zowel bij welvarende als niet-welvarende ouderen. Zij zijn wel nog net zo vaak als jongeren tevreden met het leven.

3.2 Kwaliteit van leven naar geslacht en leeftijd, 2014/2016¹⁾

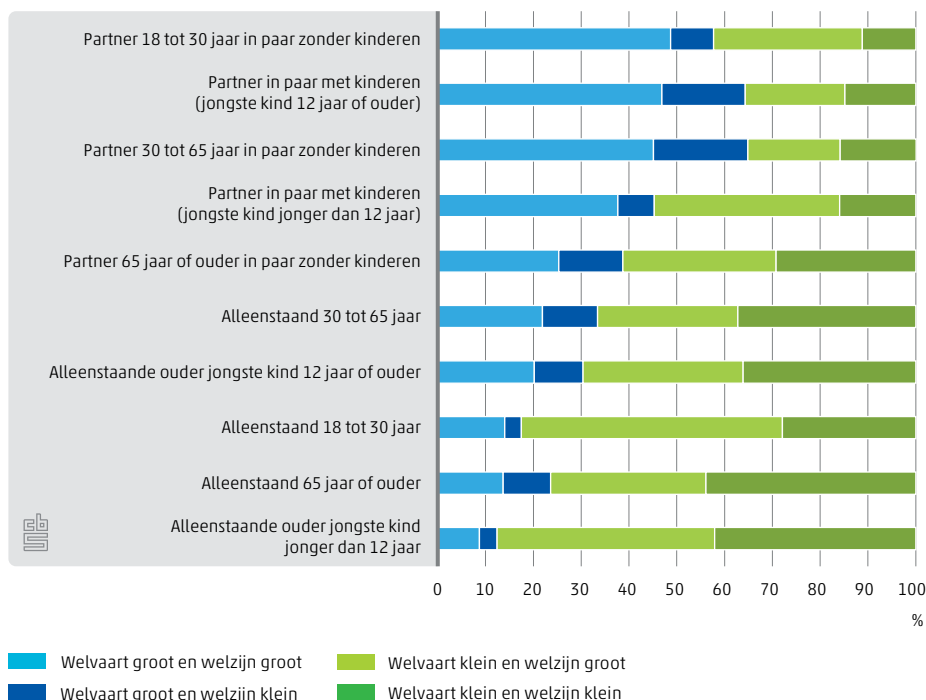

In de jongste leeftijdsgroepen voelen de meesten zich tevreden met het leven en gezond, maar zij hebben minder vaak een bovengemiddeld inkomen dan 45 tot 65-jarigen. Zij staan nog aan het begin van hun carrière en hebben uitzicht op een verbetering van hun inkomenspositie.

De kwaliteit van leven van vrouwen is minder groot dan die van mannen. Ze zijn minder vaak bovengemiddeld welvarend en ook hun welzijn is wat lager: zij voelen zich minder vaak gezond dan mannen, maar zijn even tevreden met hun leven.

Paren zijn doorgaans welvarender dan alleenstaanden, en zijn vaker tevreden met het leven en gezond. Vaak zijn zij anderhalf- of zelfs tweeverdiener, of de één kan een laag inkomen van de ander compenseren. Zijn zij wat ouder, dan verdienen paren vaak nog wat meer en is hun welvaart zelfs nog wat groter. Relatief slecht af zijn alleenstaande ouders met jonge kinderen. Zij zijn doorgaans aangewezen op het inkomen van maar één persoon, maar moeten daar met meer mensen van leven. Onder hen zijn bovendien veel moeders met een bijstandsuitkering. Niet alleen in inkomen, ook in gezondheid en tevredenheid blijven zij achter bij paren met kinderen.

3.3 Kwaliteit van leven naar levensfase, 2012/2016¹⁾

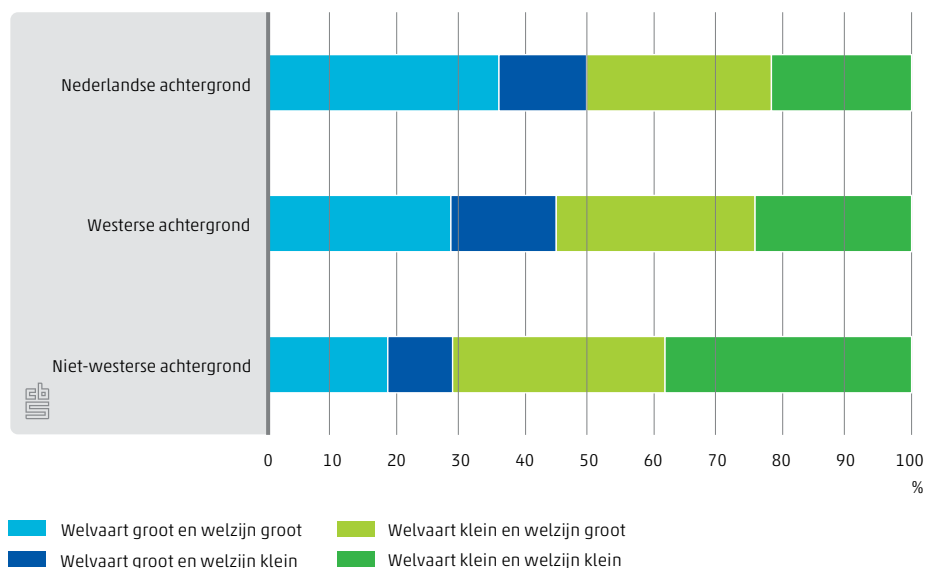

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

Afgemeten aan inkomen, gezondheid, en tevredenheid, is voor bijna vier van de tien mensen met een niet-westerse migratieachtergrond de kwaliteit van leven relatief gering. Van degenen met een Nederlandse achtergrond is dat bijna de helft minder.

De verschillen in welzijn zijn kleiner als het inkomen hoog is. Dan zijn mensen met een niet-westerse achtergrond net zo vaak gezond en tevreden als degenen met een westerse achtergrond, maar nog wel minder dan degenen met een Nederlandse achtergrond.

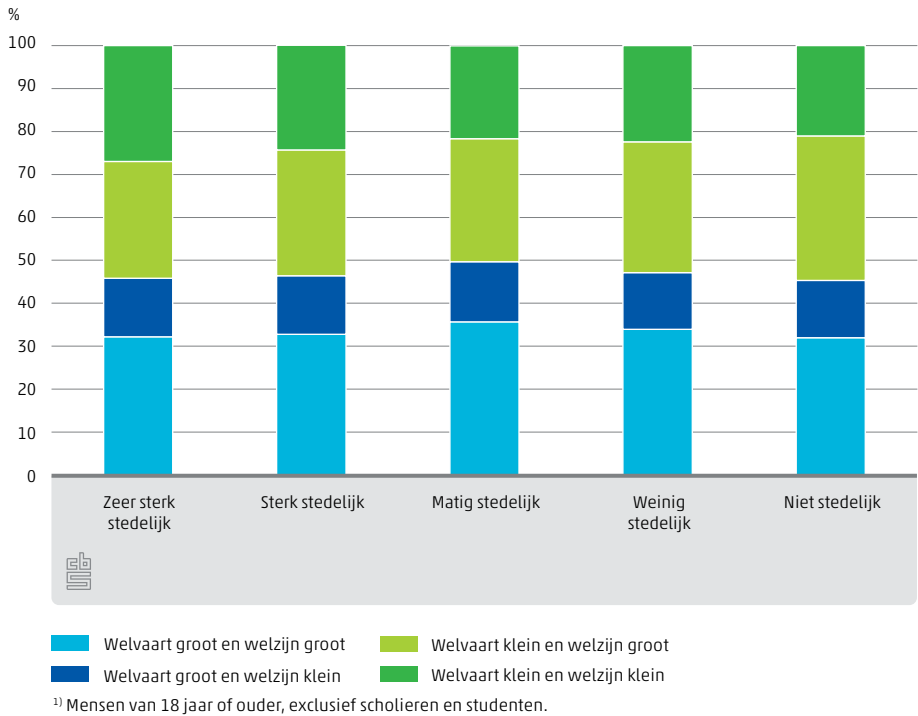
3.4 Kwaliteit van leven naar migratieachtergrond, 2014/2016¹⁾

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

Over het algemeen zijn de verschillen in kwaliteit van leven tussen stad en platteland beperkt. De groep met zowel een relatief laag inkomen als een klein welzijn is met meer dan een kwart wat groter in zeer sterk stedelijke gemeenten dan in matig tot niet stedelijke gemeenten waar ruim een vijfde in deze categorie valt. Stedelingen zijn gemiddeld genomen niet welvarender dan mensen in minder stedelijke gemeenten, in matig stedelijke gemeenten is het aandeel met een bovengemiddeld inkomen het grootst. Mensen in de stad zijn wel minder vaak tevreden met hun leven en beoordelen hun gezondheid wat minder vaak als goed. Vooral bij stedelingen met een kleine welvaart is ook het welzijn vaak kleiner. Is het inkomen bovengemiddeld hoog, dan zijn er nauwelijks verschillen tussen stedelijke en minder stedelijke gemeenten.

3.5 Kwaliteit van leven naar stedelijkheidsgraad, 2014/2016¹⁾

De groepen met de meeste kans op een lage levenskwaliteit zijn de laatste jaren groter geworden. Het aandeel alleenstaanden is toegenomen van ruim 33 procent van alle particuliere huishoudens in 2000 tot 38 procent in 2017. Ook het aandeel oudere paren is gegroeid, van 43 procent in 2000 tot 48 procent in 2017.

4.

Laagopgeleiden

lagere

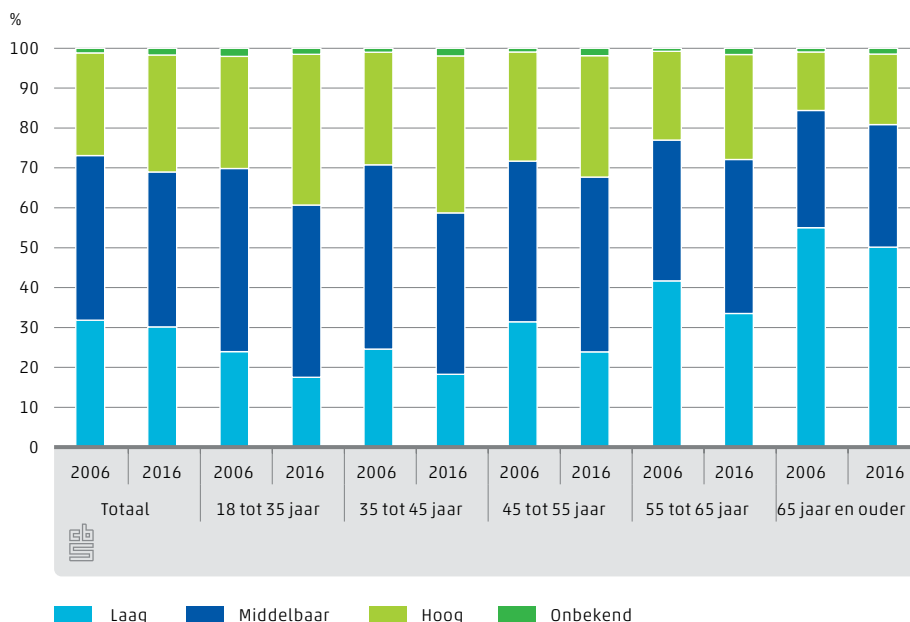
levenskwaliteit

Kleinere welvaart en welzijn zonder diploma

De kwaliteit van leven van laagopgeleiden blijft achter bij die van middelbaar- en hoogopgeleiden. Ze zijn vooral minder welvarend. Hoogopgeleiden voelen zich vaker gezond en tevreden en zijn optimistischer over hun financiële situatie en over de economie.

Steeds meer Nederlanders zijn hoogopgeleid. In alle leeftijdsgroepen is het aandeel met een opleiding op hbo- of universitair niveau toegenomen. In 2006 was bijvoorbeeld 28 procent van de 18- tot 35-jarigen hoogopgeleid, in 2016 bijna 38 procent.

4.1 Onderwijsniveau van niet-onderwijsvolgenden

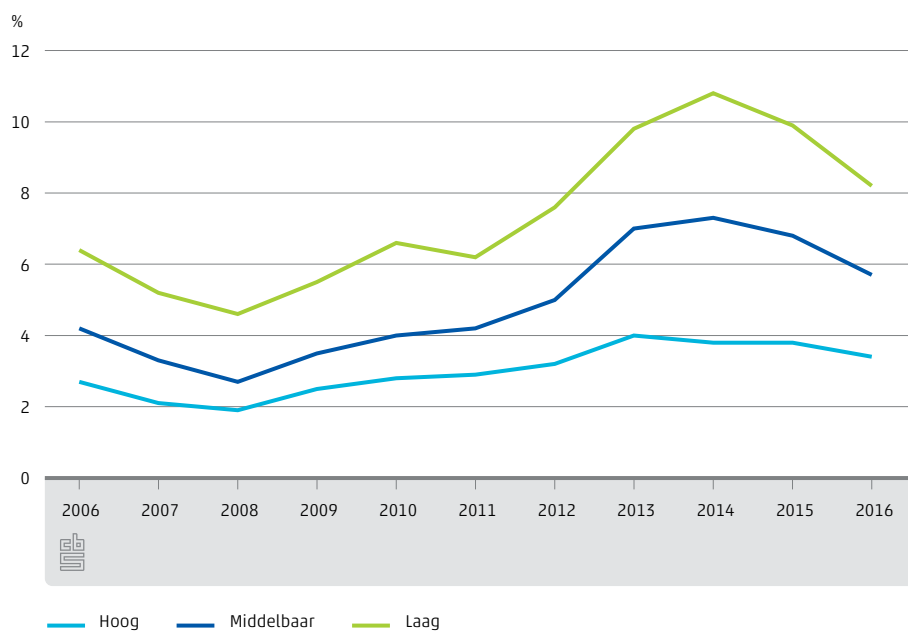

De groep hoogopgeleiden is niet alleen groter, maar ook heterogener geworden. Vanaf de jaren zestig is de onderwijsdeelname van de Nederlandse bevolking sterk gestegen. Meer mensen volgden na de basisschool nog onderwijs, ook kinderen uit de lagere sociale milieus die voorheen vaak direct gingen werken. Vooral vrouwen hebben een grote ontwikkeling doorgemaakt. Tegenwoordig ronden zij zelfs vaker dan mannen een hbo- of universitaire opleiding af. Jaarlijks zijn er bijvoorbeeld 3 duizend meer vrouwen dan mannen die een diploma op wo-masterniveau halen, zo'n 9 duizend meer ronden een opleiding op hbo-bachelor niveau af.

De groep laagopgeleiden is juist kleiner en homogener geworden: meer dan vroeger wijst het ontbreken van een diploma erop dat iemand kennis en vaardigheden mist die de huidige maatschappij vraagt en die nodig zijn voor goed betaalde banen.

Laagopgeleiden minder vaak werk

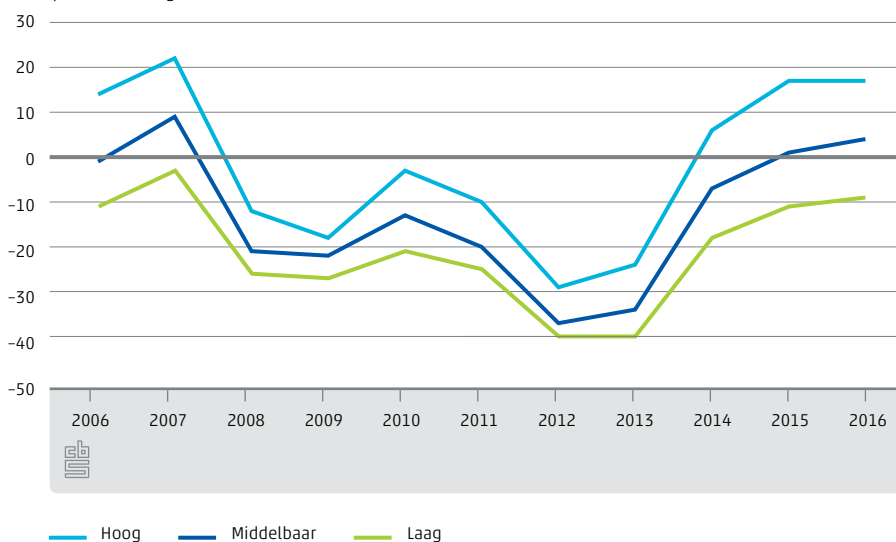
4.2 Werkloosheid naar onderwijsniveau, niet-onderwijsvolgenden (18 tot 65 jaar)

Een diploma, bij voorkeur op minimaal havo-, vwo- of mbo2-niveau, vergroot de kansen op de arbeidsmarkt. Laagopgeleiden zijn in dat opzicht kwetsbaarder. Hun arbeidsdeelname is lager dan van middelbaar- en hoogopgeleiden en de werkloosheid is hoger. Gaat het economisch slechter, dan verliezen zij vaker hun baan. In de periode 2011–2014, toen de werkloosheid opliep, is het verschil in werkloosheid tussen de onderwijsniveaus groter geworden. Inmiddels daalt de werkloosheid weer en vinden meer laagopgeleide werklozen werk. Ook de arbeidsdeelname van laagopgeleiden is toegenomen. Desondanks is het verschil in werkloosheid tussen hoog- en laagopgeleiden in 2016 nog altijd groter dan vóór de crisis in 2008.

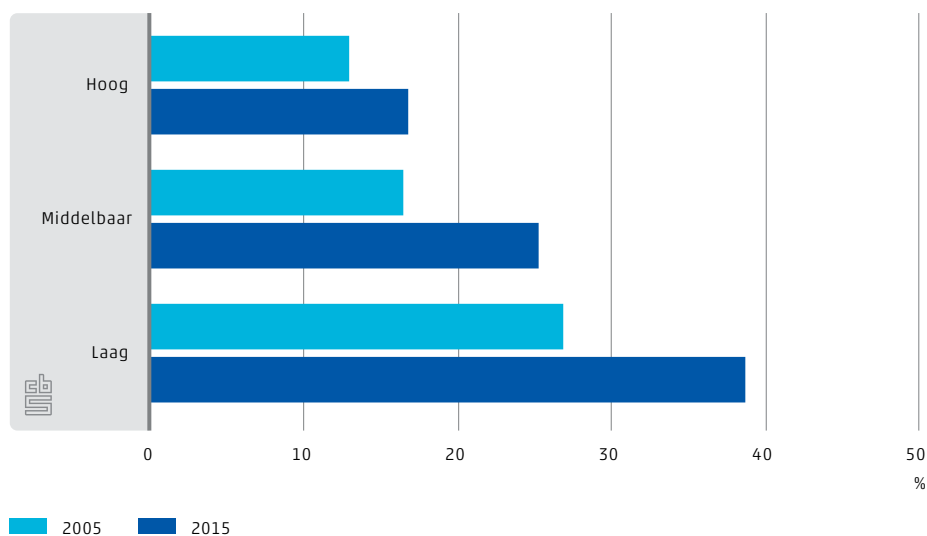
4.3 Consumentenvertrouwen naar onderwijsniveau

Saldo positieve en negatieve antwoorden

Alles bij elkaar ervaren laagopgeleiden een grotere onzekerheid dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Zij maken zich vaker zorgen over hun financiële toekomst en zijn minder vaak tevreden met hun financiële situatie. Dit uit zich ook in een pessimistischer kijk op de economische situatie. Het consumentenvertrouwen van laagopgeleiden ligt structureel lager.

4.4 Aandeel niet-intacte gezinnen van alle gezinnen met kinderen naar onderwijsniveau van de ouder

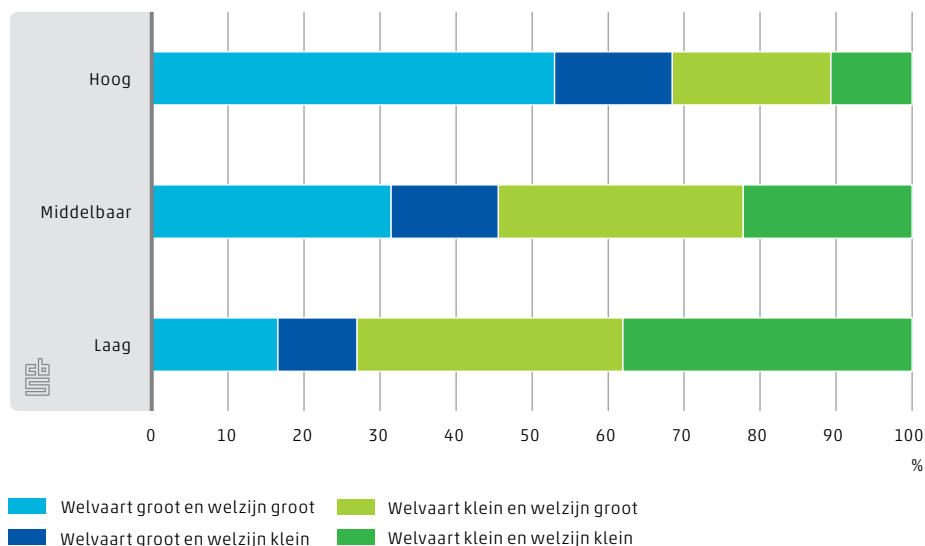

Ook de gezinssituatie van laagopgeleiden is minder stabiel. Het aandeel gebroken gezinnen is naar verhouding het grootst onder gezinnen van laagopgeleiden, bijna 40 procent in 2015, en dat aandeel is ook sneller gestegen. Overigens zijn er in absolute zin vandaag de dag meer eenoudergezinnen met een middelbaaropgeleide ouder dan met een laagopgeleide ouder.

Kwaliteit van leven groter bij hogere opleiding

Naarmate het onderwijsniveau hoger is, is de kwaliteit van leven ook hoger. Meer dan de helft van de volwassen hoogopgeleiden is welvarend, voelt zich gezond en is tevreden met het leven. Van de laagopgeleiden is dat minder dan een vijfde. Van hen is juist de groep met de laagste kwaliteit van leven het grootst (bijna 40 procent).

4.5 Kwaliteit van leven naar hoogst behaald onderwijsniveau, 2014/2016¹⁾

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

Het inkomen maakt het grootste verschil. De betere arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden biedt meer gelegenheid om een hoog inkomen te verdienen. Op het gebied van welzijn is vooral het aandeel dat zich gezond voelt kleiner bij laagopgeleiden, maar laagopgeleiden zijn ook minder vaak tevreden met hun leven.

Voor alle onderwijsniveaus geldt dat de gezondheid en tevredenheid groter zijn bij een grotere welvaart. Maar of mensen nu veel of weinig te besteden hebben: het aandeel ongezonde en/of ontevreden personen is hoger voor laagopgeleiden vergeleken met middelbaar opgeleiden en het kleinst voor hoogopgeleiden.

5.

Flexwerk:

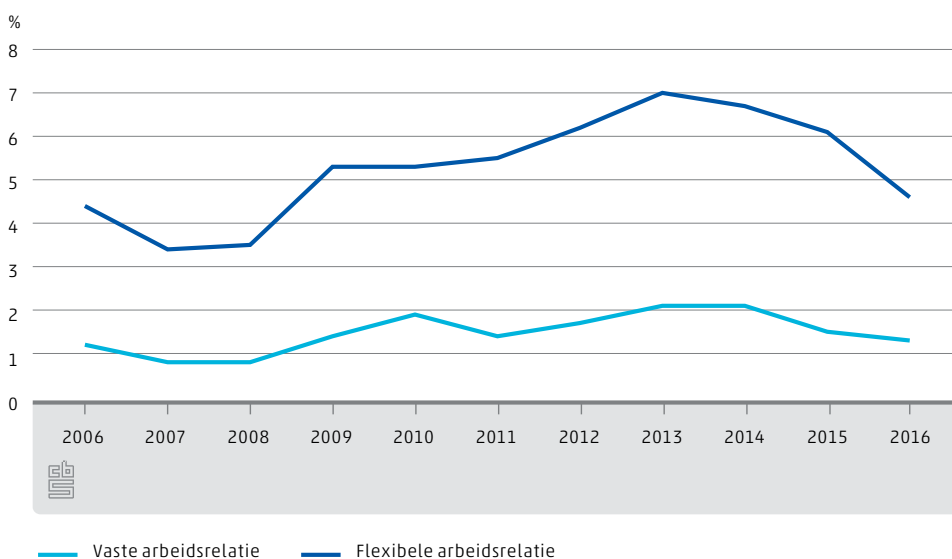
**meer onzekerheid,
minder kwaliteit?**

Meer onzekerheid met flexibele baan

Vooraf jongeren en laagopgeleiden hebben relatief weinig baanzekerheid. Zeven op de tien werknemers tot 25 jaar en bijna vier op de tien laagopgeleide werknemers hadden in 2016 een flexibele arbeidsrelatie. De kwaliteit van leven van flexwerkers is wat lager dan van werknemers met een vaste baan.

De flexibilisering van de arbeidsmarkt zet nog altijd door. Sinds 2006 zijn er ruim 600 duizend flexibele werknemers bijgekomen. Dit zijn werknemers met een tijdelijk contract of met een vast contract en flexibele uren. Ook het aantal zelfstandigen stijgt. Deze toename komt vrijwel geheel voor rekening van zelfstandigen zonder personeel (zzp). Daarvan kwamen er in tien jaar tijd ruim 300 duizend bij. Het aantal mensen met een vaste arbeidsrelatie, dus een vast contract met vaste uren, is daarentegen gedaald, maar sinds 2014 vrij stabiel. De baan- en inkomenszekerheid van werknemers met een flexibele arbeidsrelatie is kleiner dan die van werknemers met een vaste arbeidsrelatie. Het aantal uren kan steeds wisselen en het is niet altijd zeker of contracten worden verlengd. De kans op werkloosheid is voor flexibele werknemers groter dan voor werknemers met een vaste arbeidsrelatie. Dit verschil was vooral groot in de periode dat de werkloosheid hoog was. In 2013 was 7 procent van de flexibele werknemers die een jaar eerder nog werkten werkloos geworden, en 2 procent van de werknemers met een vaste arbeidsrelatie. De laatste jaren is de kans op werkloosheid in beide groepen weer gedaald.

5.1 Werkloze werknemers (15 tot 75 jaar) die een jaar eerder werkzaam waren

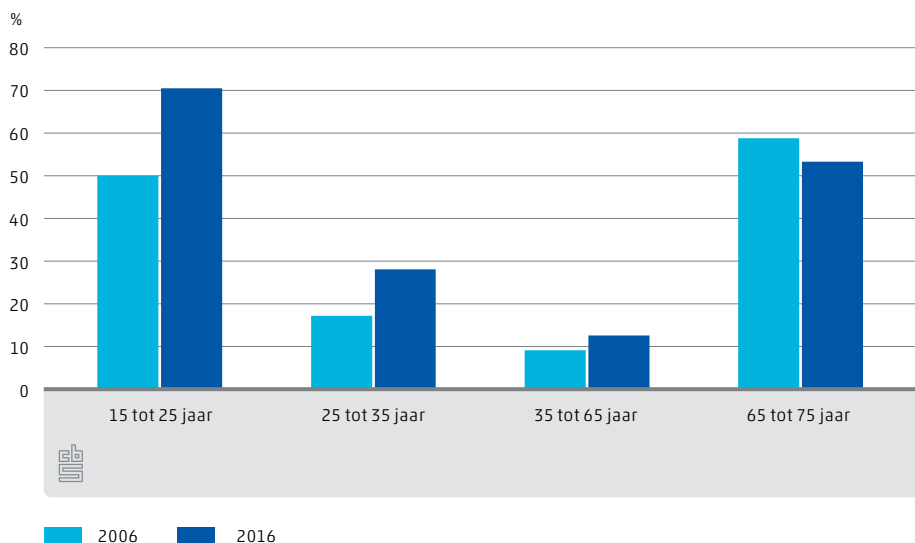

De inkomens van flexibele werknemers zijn gemiddeld lager dan van vaste medewerkers, al lopen ze sterk uiteen. Het persoonlijk primair inkomen van oproepkrachten (9,3 duizend euro bruto per jaar) is bijvoorbeeld lager dan van uitzendkrachten (24,1 duizend euro). Ook werknemers met een tijdelijk contract met uitzicht op een vast contract hebben een hoger inkomen (35,8 duizend euro). Daarbij spelen uiteraard nog andere factoren een rol, zoals het aantal uren dat zij werken, hun werkervaring en onderwijsniveau, en of zij het hele jaar werk hebben gehad.

Jong en laagopgeleid vaker flexwerker

Jonge werknemers tot 25 jaar hebben relatief vaak een flexibele arbeidsrelatie. In 2016 had nog maar 30 procent een vaste baan. Voor een deel zijn dit onderwijsvolgenden die een bijbaan hebben, maar ook van de jongeren die geen onderwijs meer volgen heeft inmiddels ruim de helft een flexibele baan. In de groep tot 35 jaar is het aandeel met een vaste arbeidsrelatie al veel groter, maar ook bij hen komt dit steeds minder vaak voor.

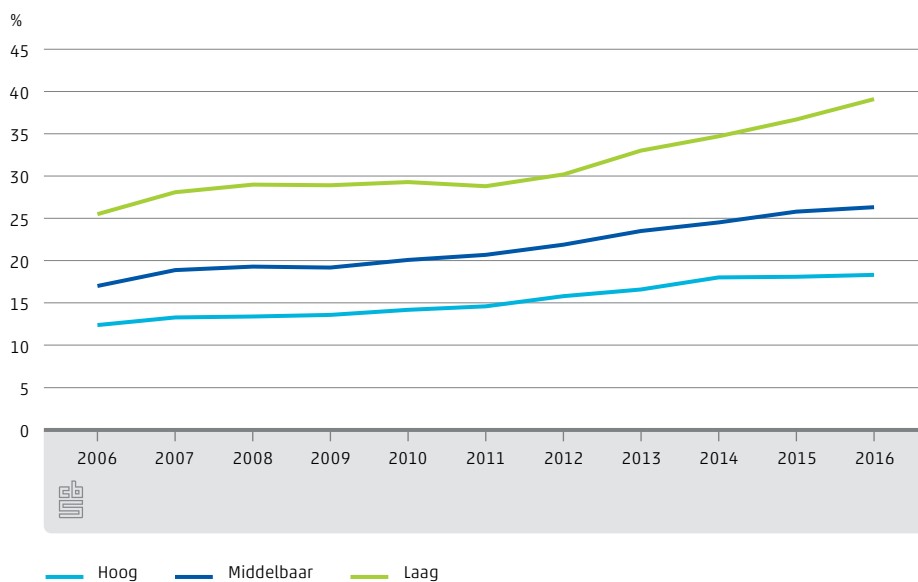
5.2 Werknemers met een flexibele arbeidsrelatie

Daarnaast krijgen vooral laagopgeleide werknemers steeds vaker te maken met een flexibel arbeidscontract. Het aandeel flexibele werknemers is bij alle opleidingsniveaus toegenomen, maar sterker onder laagopgeleiden. Van hen heeft

inmiddels een derde een flexibele werknemersrelatie, bij hoogopgeleiden komt dat de helft minder vaak voor. Hoogopgeleide flexwerkers stromen bovendien vaker door naar een vaste baan dan lager opgeleide flexwerkers.

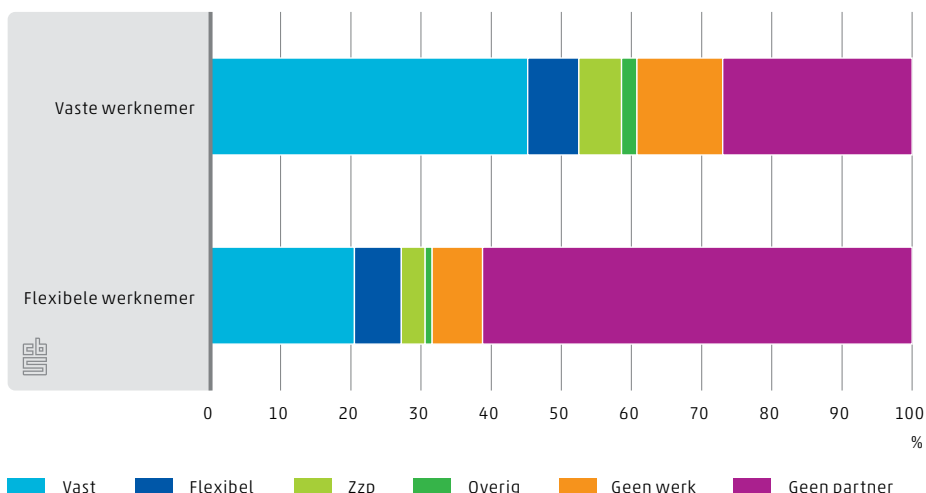
5.3 Flexibele werknemers (15 tot 75 jaar) naar onderwijsniveau

De lagere inkomsten kunnen aanleiding zijn om er nog een baan bij te nemen. Werknemers met een flexibele hoofdbaan combineren die vaker met een andere werkring dan werknemers met een vaste hoofdbaan. Bijna 8 procent van de werknemers heeft een combibaan, van de werknemers met een flexibele baan is dat bijna 12 procent. Jongeren combineren vaker dan ouderen twee werkkringen. Ook hoogopgeleide flexibele werknemers hebben er naar verhouding vaak een baan bij (15 procent).

Ook een partner kan compenseren voor eventuele baan- en inkomensonzekerheid. Flexibele werknemers zijn echter vaker alleenstaand dan vaste werknemers. Dat komt ook omdat flexibele werknemers gemiddeld jonger zijn. In de jongste leeftijdsgroepen wonen naar verhouding nog maar weinig mensen samen en heeft een groot deel geen vaste baan. Maar ook oudere flexibele werknemers zijn vaker alleenstaand en hebben minder vaak een partner met een vaste baan. Is er een partner, dan heeft deze bij ruim de helft van de flexibele werknemers een vaste arbeidsrelatie. Bij de vaste werknemers is dat ruim 60 procent.

5.4 Werknemers naar positie werkkring van de partner, 2016

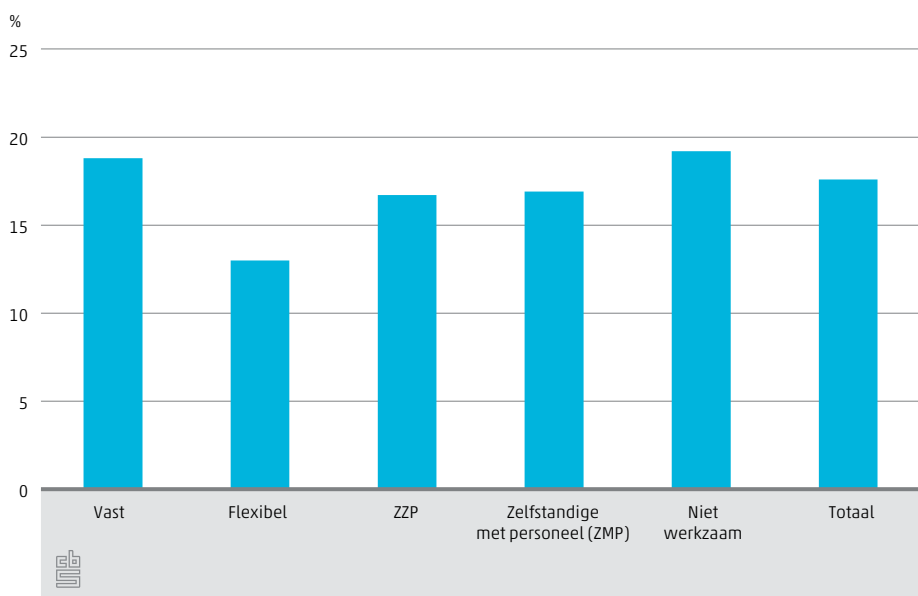

Minder kans op een kind bij een flexibele baan

Een flexibele arbeidsrelatie kan een belemmering vormen om de stap te zetten naar de aankoop van een huis of om aan kinderen beginnen. Vrouwen met een flexibele baan worden minder snel voor de eerste keer moeder dan vrouwen met een vaste arbeidsrelatie. Dit geldt vooral voor hoogopgeleide vrouwen. Ook als er rekening mee wordt gehouden dat flexwerkers gemiddeld jonger zijn, blijven de gevonden verschillen in de overgang naar het moederschap bestaan. Voor mannen maakt het voor de kans op hun eerste kind niet uit of ze een vast of flexibel contract hebben.

Overigens hebben mensen met een flexibele arbeidsrelatie mogelijk ook minder behoefte aan vastigheid, bijvoorbeeld in de vorm van een relatie of kinderen. De stap naar kinderen zullen zij om die reden misschien minder snel maken. Hoewel het merendeel van de flexwerkers zegt flexwerker te zijn omdat ze nieuw zijn bij hun werkgever of omdat het niet lukt om een vaste baan te krijgen, heeft ruim een derde juist behoefte aan die flexibiliteit of geen behoefte aan zekerheid.

5.5 Binnen een jaar voor het eerst moeder naar arbeidsmarktpositie¹⁾

¹⁾ Kinderloze vrouwen met een partner (18 tot 45 jaar), periode 2003/2015.

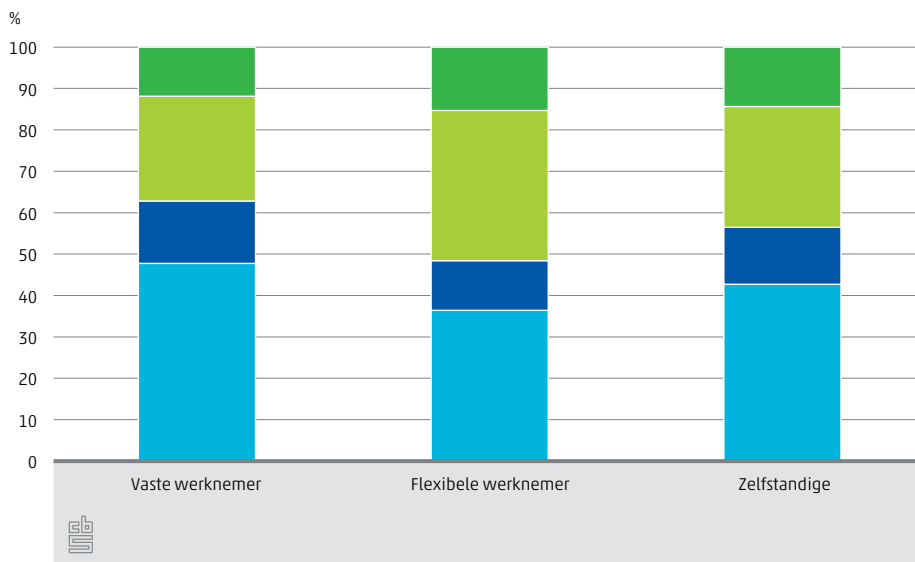
Flexwerkers wat lagere kwaliteit van leven

Over het geheel genomen is de kwaliteit van leven van de groeiende groep flexibele werknemers wat geringer dan van mensen met een vaste baan. Dat heeft vooral te maken met de inkomsten van flexwerkers, die gemiddeld lager zijn dan van vaste werknemers en dus ook vaker beneden het gemiddelde besteedbare huishoudensinkomen liggen. Deels komt dit doordat zij jonger en lager opgeleid zijn, maar ook andere factoren spelen daarbij een rol.

In welzijn is er nauwelijks verschil tussen flexwerkers en vaste werknemers. De gemiddeld jongere flexibele werknemers zijn wat vaker gezond dan vaste werknemers. Wel zijn ze wat minder vaak tevreden met het leven, zowel bij een meer dan gemiddeld als bij een minder dan gemiddeld inkomen. Al met al vallen zij daardoor wat vaker in de categorie met de laagste kwaliteit van leven.

Zelfstandigen (met en zonder personeel) verschillen in kwaliteit van leven minder van vaste werknemers dan flexwerkers. De groep met een grote welvaart is wat kleiner dan bij de vaste werknemers, maar bij hen wordt het verschil mogelijk nog gecompenseerd door een hoog vermogen, dat niet in deze cijfers is meegenomen. Zij zijn doorgaans wat hoger opgeleid en wat ouder dan flexwerkers. Ruim 80 procent is tevreden met hun werk en de laatste jaren vinden zij bovendien dat hun financiële situatie is verbeterd.

5.6 Kwaliteit van leven naar arbeidsrelatie, 2014/2016¹⁾

■ Welvaart groot en welzijn groot ■ Welvaart klein en welzijn groot
■ Welvaart groot en welzijn klein ■ Welvaart klein en welzijn klein

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

6.

Leven van

een uitkering

Lagere kwaliteit van leven met een uitkering

De kwaliteit van leven van mensen met een uitkering is geringer dan van anderen. Dit komt vooral doordat hun inkomen lager is. Maar ook hun gezondheid, zowel lichamelijk als psychisch, is gemiddeld slechter. Laagopgeleiden en ouderen zijn vaker arbeidsongeschikt dan hoogopgeleiden.

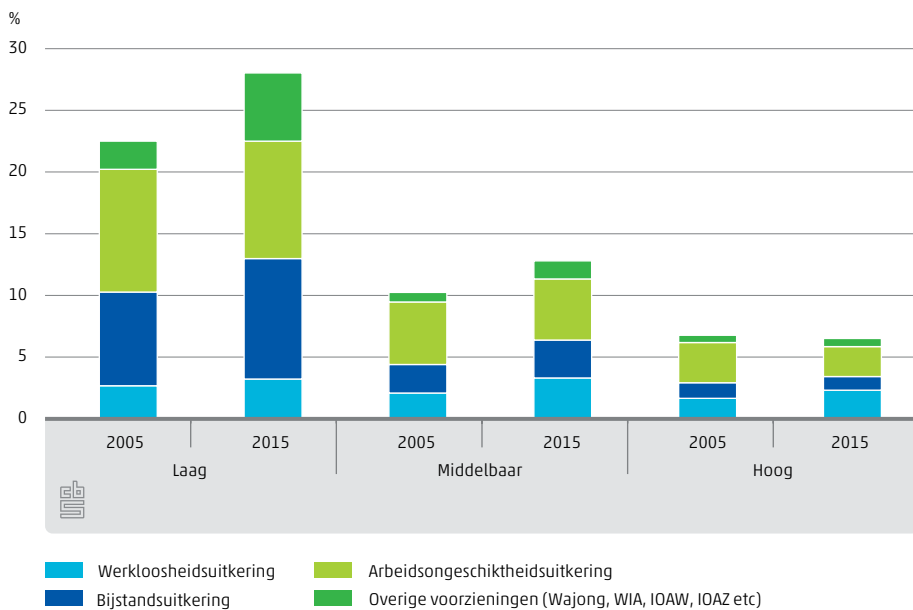
Huishoudens die afhankelijk zijn van een uitkering hebben doorgaans minder te besteden dan huishoudens met een inkomen uit betaald werk. Zij hebben daardoor minder middelen om in hun wensen en behoeften te voorzien en hebben daarin minder keuzevrijheid. Een baan en een werkkring kunnen bovendien andere voordelen opleveren, zoals een groter sociaal netwerk.

In 2016 was het aantal mensen met een uitkering nog relatief hoog, ondanks het economische herstel. Inmiddels daalt het aantal uitkeringen, met name WW-uitkeringen. In de bijstand is de instroom ook in 2017 nog groter dan de uitstroom, maar dat komt vooral doordat er een groot aantal voormalig asielzoekers (dus met een verblijfsvergunning) is bijgekomen. Het aantal personen met een aan ziekte gerelateerde uitkering of regeling daalde vooral sterk in de periode na 2003, toen instroomeisen strenger werden en er strengere herkeuringen plaatsvonden. De laatste jaren is het aantal van dit soort uitkeringen nog licht gedaald.

Laagopgeleiden vaker een uitkering

Van de laagopgeleide 18- tot 65-jarigen heeft 28 procent een uitkering. Van de middelbaaropgeleiden is dit 13 procent en van de hoogopgeleiden 7 procent. Laagopgeleiden hebben naar verhouding vaak een bijstandsuitkering of een aan ziekte gerelateerde uitkering. Vooral de instroom van jongeren in de Wajong – van minder dan 50 naar bijna 80 duizend – zorgde voor een stijging van het aandeel uitkeringen binnen de groep laagopgeleiden tussen 2005 en 2015. Maar ook onder middelbaaropgeleiden is het aandeel met een uitkering in tien jaar tijd toegenomen.

6.1 Aandeel uitkeringsontvangers naar onderwijsniveau¹⁾

Het aandeel arbeidsongeschikten neemt toe met de leeftijd. Ouderen (55 tot 65 jaar) zijn onder de arbeidsongeschikten sterk oververtegenwoordigd, meer dan 10 procent krijgt een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dit aandeel daalt wel. Dat heeft enerzijds te maken met pensionering, waardoor een groep uitstroomt die al langer WAO ontvangt. Tegelijk is de instroom lager doordat tegenwoordig strenger gekeurd en ook herkeurd wordt (zie kader).

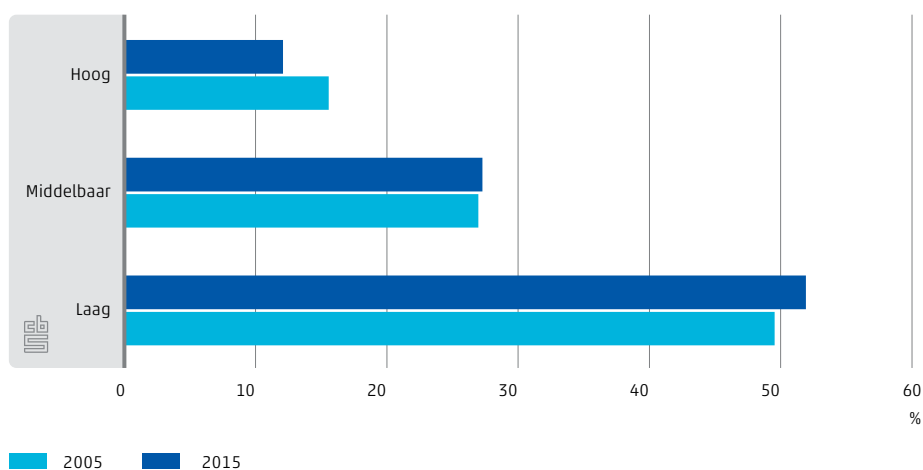
Van WAO naar WIA

Het aandeel arbeidsongeschikten onder ouderen is gedaald. Strengere instroomeisen en herkeuringen van WAO-ers zijn hier debet aan. Maar er is sinds eind 2005 ook een nieuwe arbeidsongeschiktheidsregeling. De Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA) is zo opgezet, dat gedeeltelijk arbeidsongeschikten gestimuleerd wordt naar vermogen te werken. De WIA geldt voor mensen die op of na 1 januari 2004 voor 35 procent of meer arbeidsongeschikt zijn geworden. De WIA is een regeling waar oudere werknemers steeds vaker gebruik van maken. Procentueel is het een kleine groep, zeker in verhouding tot de stijgende groep ouderen die vandaag de dag betaald werk verrichten (zie hoofdstuk 8).

Ook werkloosheidsuitkeringen komen vaker voor bij ouderen dan bij jongeren. Jongeren hebben meestal minder werkervaring en bouwen daardoor minder WW-rechten op.

Een andere groep waar uitkeringen naar verhouding vaak voorkomen, zijn eenoudergezinnen. Van de ruim 500 duizend gezinnen met één ouder van 18 tot 65 jaar was in 2015 29 procent afhankelijk van een uitkering. Dat zijn zo'n 140 duizend eenoudergezinnen. Meestal gaat het om moeders. Vooral onder gezinnen met een laagopgeleide moeder is het aandeel met een uitkering groot. Dat aandeel is bovendien gestegen tot 55 procent in 2015. Het aandeel uitkeringsafhankelijke alleenstaande moeders onder hoogopgeleide moeders is veel lager en gedaald.

6.2 Uitkeringsafhankelijke alleenstaande moeders naar onderwijsniveau¹⁾

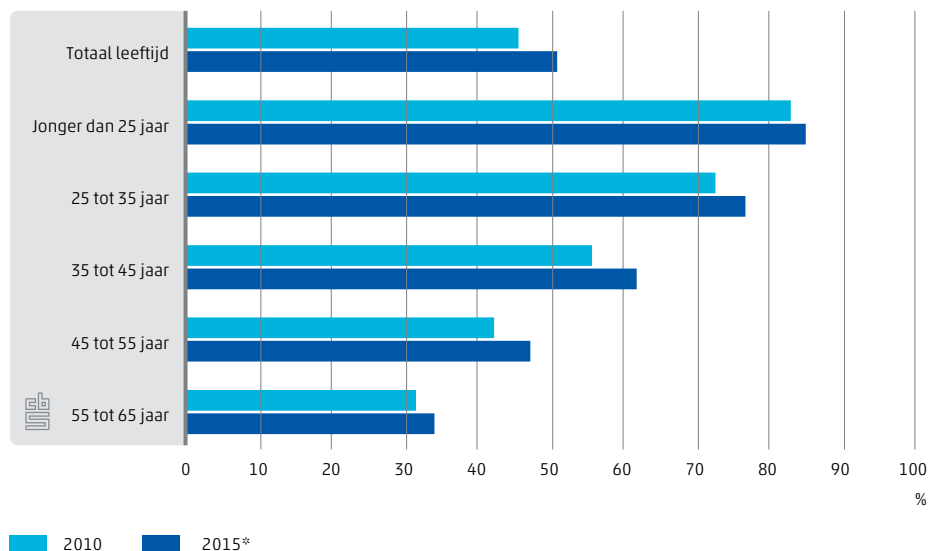
¹⁾ Mensen van 18 of ouder, exclusief scholieren en studenten.

Met een uitkering ook vaak psychische problemen

Uitkeringsontvangers zijn over het algemeen minder tevreden met hun gezondheid dan mensen met betaald werk, niet alleen met hun lichamelijke gezondheid, ook met hun psychische gezondheid. Psychische klachten of gedragsstoornissen zijn zelfs de belangrijkste reden voor arbeidsongeschiktheid. In 2015 gold dit voor ongeveer de helft van degenen met een aan ziekte gerelateerde uitkering. Dit aandeel neemt al jaren toe en is ook tussen 2010 en 2015 gestegen. Vooral jongeren worden relatief vaak afgekeurd om psychische of gedragsproblemen.

Lichamelijke aandoeningen spelen bij hen nog niet zo vaak. Naarmate men ouder is, zijn vaker ook fysieke ongemakken de oorzaak van arbeidsongeschiktheid.

6.3 Arbeidsongeschiktheid vanwege psychische oorzaken

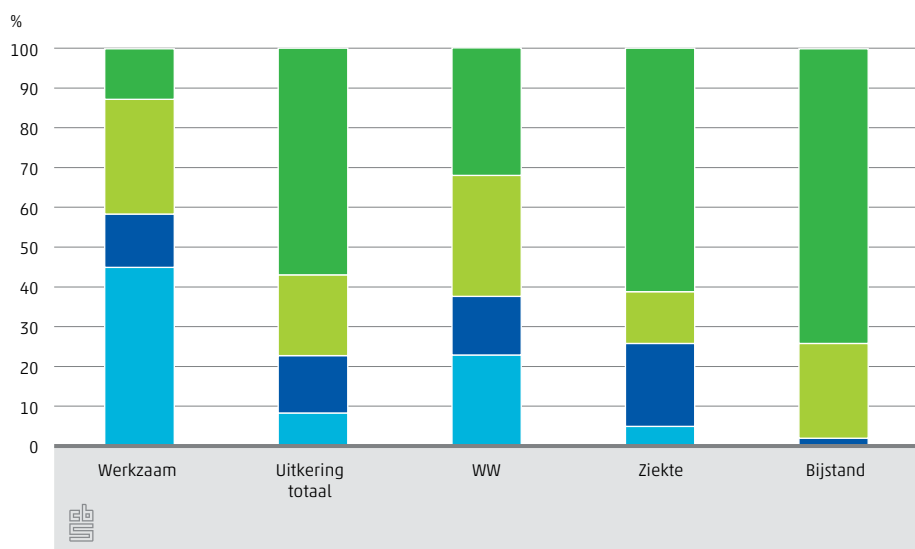
Maar ook veel bijstandsontvangers hebben psychische gezondheidsklachten. Bijna een derde van de bijstandsgerechtigden krijgt psychische zorg in de vorm van therapie, of slikt medicijnen. Gemiddeld over 2013/2015 was bijna 58 procent van de mensen in de bijstand tevreden met hun psychische gezondheid, van de mensen die werkten was dat 88 procent. Psychische klachten kunnen mensen belemmeren om aan het werk te komen of om werk op niveau te doen, en kunnen leiden tot eenzaamheid.

Kleinere welvaart, kleiner welzijn

Uitkeringsontvangers zijn minder welvarend dan werkenden. Ze beoordelen hun gezondheid vaker als slecht en ze zijn minder vaak tevreden met het leven. Van meer dan de helft van de mensen met een uitkering (bijstand, WW, of een aan ziekte gerelateerd uitkering) is de kwaliteit van leven dan ook relatief gering. In de bijstand valt zelfs driekwart in de categorie die een laag inkomen combineert met een klein welzijn, van de werkenden is dat iets meer dan een tiende.

Met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is het inkomen voor een wat grotere groep nog wel bovengemiddeld, maar hun gezondheid laat doorgaans te wensen over. Ook de tevredenheid blijft vaak achter: ruim de helft is tevreden met het leven. Van degenen met betaald werk is dat 87 procent.

6.4 Kwaliteit van leven van werkenden en van mensen met een uitkering 2012/2016¹⁾

■ Welvaart groot en welzijn groot ■ Welvaart klein en welzijn groot
■ Welvaart groot en welzijn klein ■ Welvaart klein en welzijn klein

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.
 WW: Werkloosheidsuitkeringen;
 Bijstand: Bijstandsuitkeringen;
 Ziekte: Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en uitkeringen wegens ziekte.

7.

Woonkwaliteit

van huurders

en eigenaren

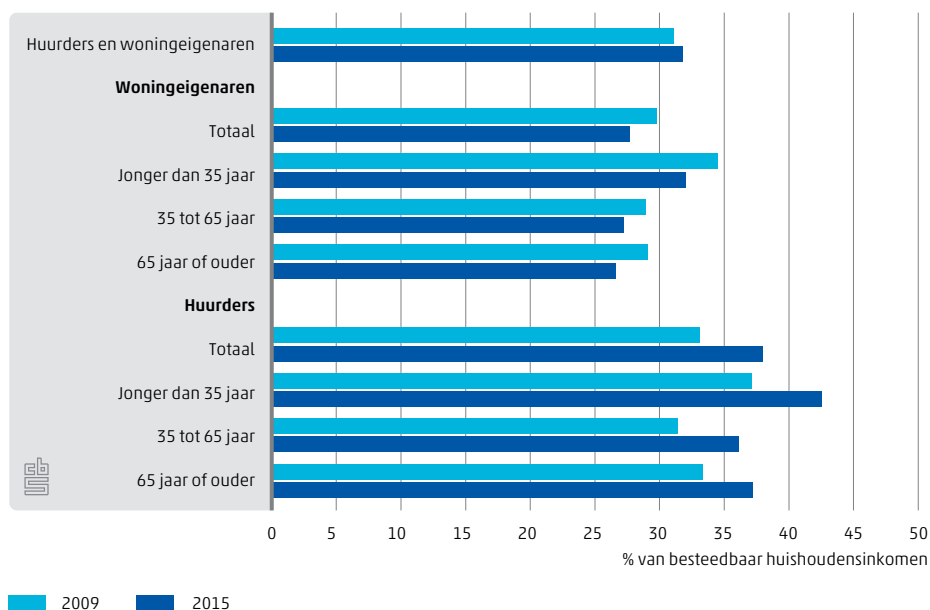
Huurders minder tevreden dan eigenaren

De woning en de woonomgeving zijn belangrijk voor de kwaliteit van leven. Huishoudens met een koopwoning zijn daarover tevredener dan huishoudens die huren. Zij oordelen ook positiever over de veiligheid in de buurt. Huurders zijn een groter deel van hun inkomen kwijt aan wonen, en dat deel is de laatste jaren gegroeid.

Het aandeel huishoudens met een koopwoning is de afgelopen decennia gestaag gestegen, tot 60 procent in 2015. Woningeigenaren besteden doorgaans een kleiner deel van hun inkomen aan wonen dan huishoudens die huren. Huurders gaven in 2015 gemiddeld 39 procent van hun inkomen uit aan wonen, huiseigenaren 28 procent. Het inkomen van huurders is gemiddeld lager dan van huishoudens met een koopwoning, waardoor een groter deel aan wonen op gaat. Vooral jongeren en alleenstaanden zijn naar verhouding duur uit, niet alleen als zij huren, ook als zij een koopwoning hebben.

Tussen 2009 en 2015 is het verschil in woonlasten tussen huurders en kopers groter geworden. Huishoudens die huren besteden nu een groter deel van hun inkomen aan wonen, huishoudens met een eigen woning juist een kleiner deel.

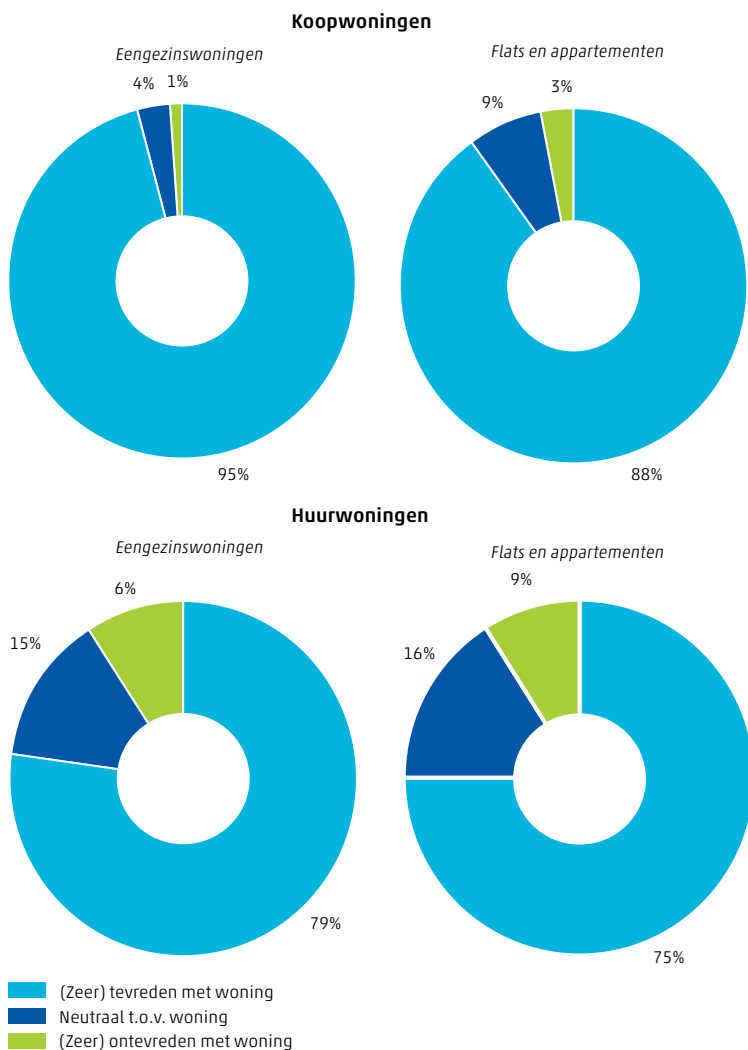
7.1 De kosten van wonen

Woning en woonomgeving

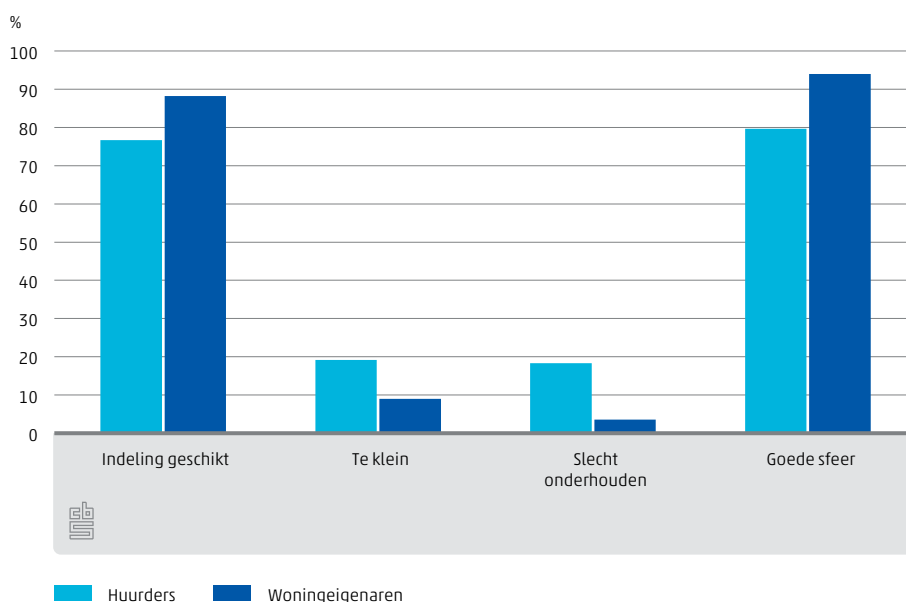
Mensen zijn doorgaans tevredener met het leven in een prettigere woning en woonomgeving. De meeste huishoudens zijn tevreden met hun woning (87 procent), maar huurders minder vaak dan woningeigenaren. Huurders van een flat of appartement zijn het minst vaak tevreden, woningeigenaren met een eengezinswoning het vaakst. Over het algemeen zijn mensen tevredener naarmate het huis duurder en groter is.

7.2 Kopers en huurders, 2015

Huurders vinden vaker dan kopers de woning te klein en slecht onderhouden. Ze vinden de indeling minder vaak geschikt en vinden minder vaak dat de woning een goede sfeer heeft. Ook zijn bewoners jonger dan 35 jaar minder tevreden met de woning dan ouderen. Zij wonen vaker in een goedkopere en kleinere huurwoning.

7.3 Oordeel over aspecten van de woning, 2015

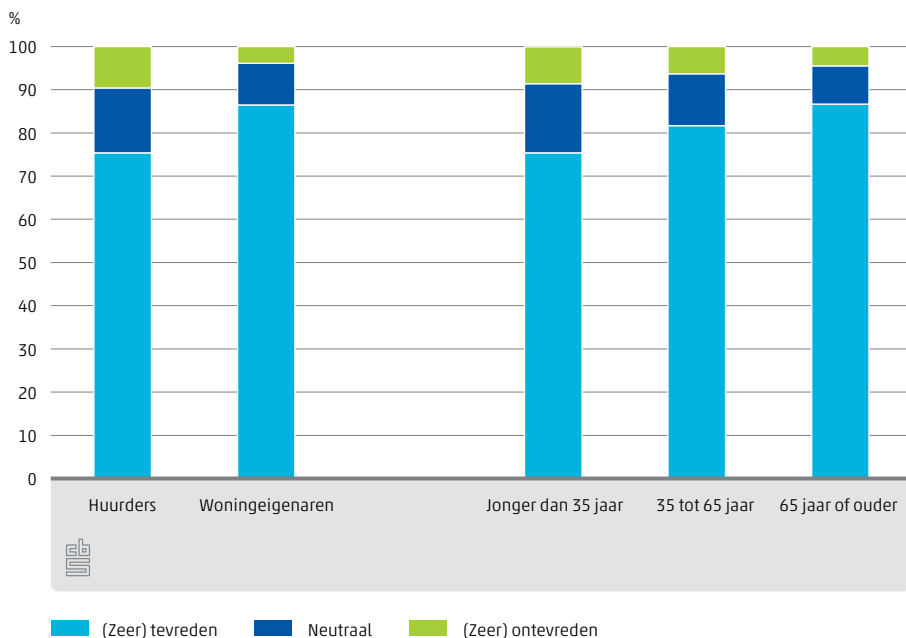
De tevredenheid met de woning is tamelijk stabiel in de tijd, maar is ten opzichte van 2009 licht gedaald. Vooral huurders zijn wat minder tevreden, maar ook bij woningeigenaren met een appartement of flat lijkt de tevredenheid wat gedaald. Dit kan te maken hebben met de crisis op de woningmarkt. De woning werd wellicht te klein maar verhuizen zat er niet in, bijvoorbeeld door de slechte verkoopbaarheid van het huis of vanwege het risico op een (te) hoge restschuld.

Tevredener over de veiligheid in de buurt

Ook over de woonomgeving en de buurt zijn de meeste mensen tevreden. Zij voelen zich over het algemeen veilig en dat gevoel van veiligheid is de laatste jaren verbeterd. Voelde in 2013 nog driekwart zich veilig in de woonbuurt, in 2016 was dat bijna 80 procent. Dit past in de trend dat Nederlanders zich

in zijn algemeenheid steeds veiliger voelen en minder vaak slachtoffer zijn van criminaliteit.

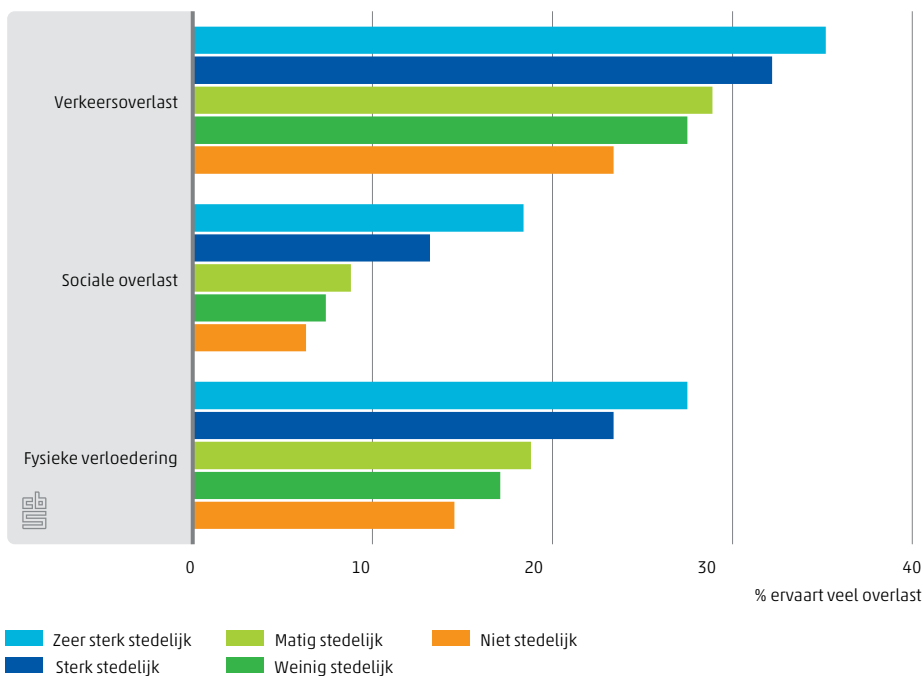
7.4 Tevredenheid met de woonomgeving, 2015

Huurders zijn minder te spreken over de woonomgeving en de veiligheid in de buurt dan mensen in een koopwoning. Dat hangt waarschijnlijk ook samen met de locatie van huurwoningen. Het aandeel huurwoningen is bijvoorbeeld groter in de stad, waar doorgaans meer overlast is en de sociale cohesie kleiner. Stedelingen hebben in hun buurt meer last van rommel op straat, vernieling en bekladding, maar ook van verkeer, van rondhangende jongeren, van buurtbewoners of dronken mensen op straat. Ook is in de steden de ervaren sociale cohesie lager.

Jongeren zijn eveneens minder positief over de woonomgeving dan ouderen. Ook zij ervaren vaker overlast en beoordelen de sociale cohesie in de buurt lager. Jongeren zijn doorgaans minder betrokken bij de buurt, zij hebben minder frequent contact met burens dan bijvoorbeeld paren die jonge kinderen hebben.

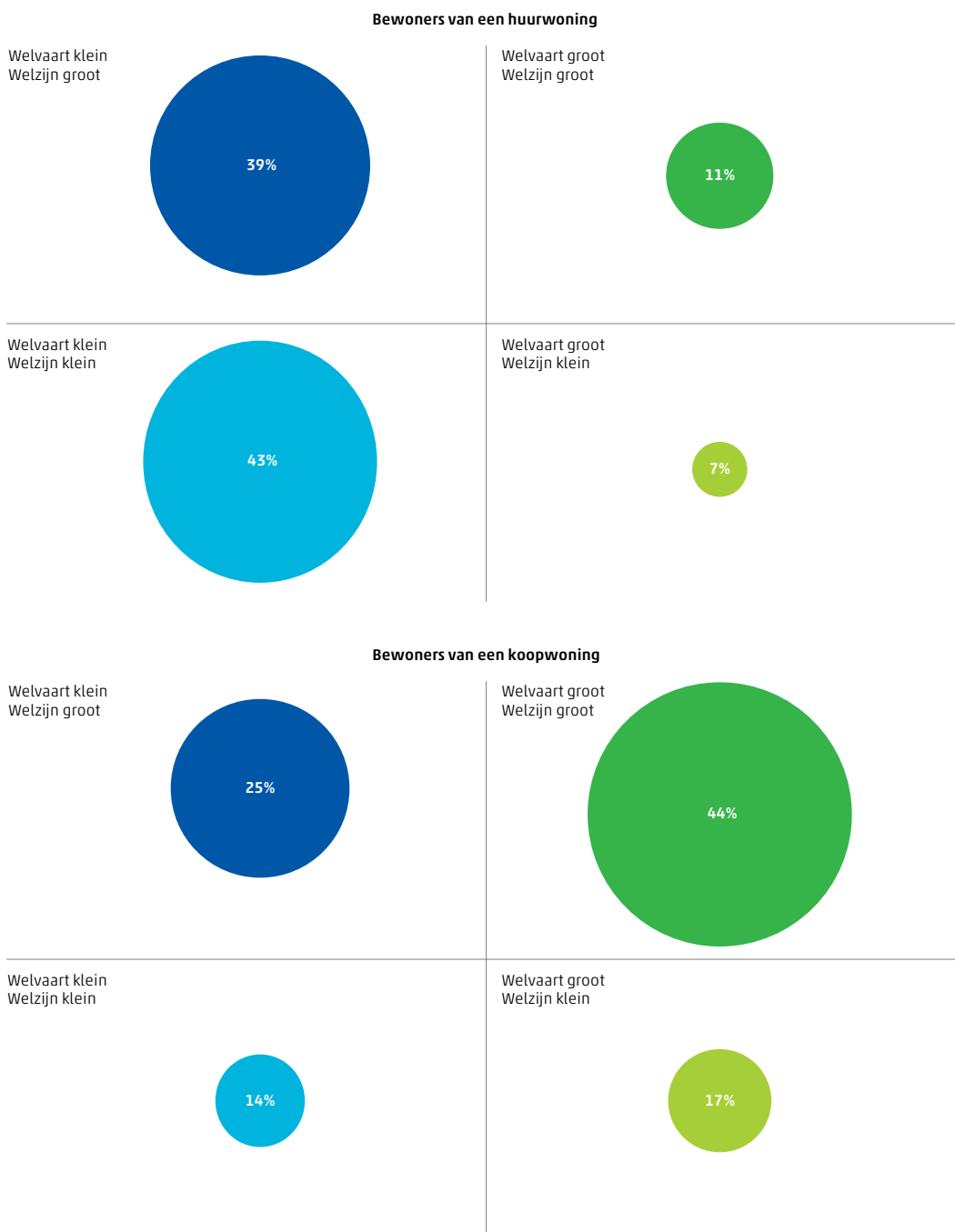
7.5 Ervaren overlast naar stedelijkheidsgraad gemeente, 2016

Kwaliteit van leven lager bij huurders

Bewoners van huurwoningen zijn niet alleen minder vaak tevreden met hun woning en woonomgeving, hun kwaliteit van leven is ook lager dan van mensen in een koopwoning. Zij maken veel vaker deel uit van een huishouden met een relatief laag inkomen en voelen zich ook minder vaak gezond en tevreden met hun leven. Bij een kleine welvaart heeft minder dan de helft een groot welzijn, terwijl bij woningeigenaren dan nog wel de meerderheid het welzijn als goed beoordeelt. Huurders vallen daardoor drie keer vaker dan woningeigenaren in de categorie met de laagste kwaliteit van leven. Wel zijn welvarende huurders vaker gezond en tevreden dan minder welvarende huurders.

7.6 Kwaliteit van leven van huurders en mensen in een koopwoning, 2014/2016¹⁾

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

8.

Ouderen:

gezonder en

actiever

Grijzer en gezonder

In 2016 was 23 procent van de volwassen bevolking in Nederland 65 jaar of ouder. Ouderdom gaat weliswaar vaak gepaard met chronische ziekten, maar toch is de gezonde levensverwachting de afgelopen jaren gestegen. Vooral laagopgeleide ouderen hebben gezondheidsklachten.

De Nederlandse bevolking vergrijsst. Het aandeel jongeren daalt, het aandeel ouderen neemt toe. Begin 2016 woonden er 3,1 miljoen 65-plussers in Nederland, tien jaar daarvoor waren dat er nog 2,3 miljoen, een toename van ruim 30 procent. De naoorlogse babyboomgeneratie heeft de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. We worden ook gemiddeld steeds ouder, bijvoorbeeld dankzij verbeterde behandelmethoden en veranderingen in de leefstijl.

Vrouwen worden gemiddeld nog steeds ouder dan mannen, maar dat verschil in levensverwachting is kleiner geworden. Vrouwen namen in de jaren vijftig en zestig ongezonde gewoonten (vooral roken) over waardoor hun levensverwachting in de jaren negentig stagneerde. Vanaf de jaren zeventig zijn zij, net als mannen, minder gaan roken. Hun levensverwachting stijgt weer, maar minder hard dan die van mannen. Vrouwen zijn onder de 65-plussers nog steeds oververtegenwoordigd, maar hun aandeel is de laatste jaren kleiner geworden.

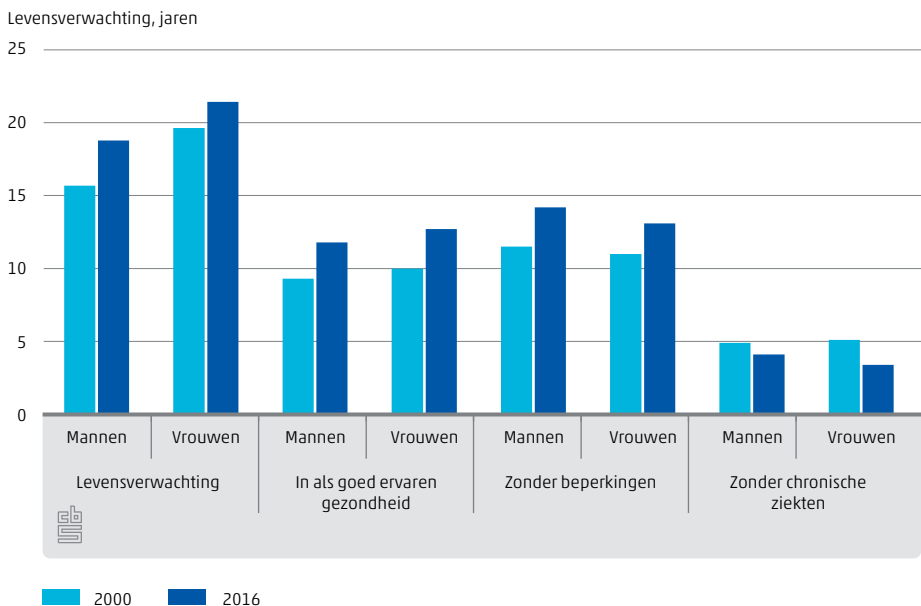
8.1 De bevolkingsopbouw, 1 januari 2006 en 2016

Ouder en langer gezond

We worden niet alleen ouder, maar voelen ons daar ook langer gezond bij. Dat gaat overigens wel vaker gepaard met chronische aandoeningen. Dat komt enerzijds doordat aandoeningen tegenwoordig beter kunnen worden gediagnosticeerd, maar ook doordat de behandelmethoden beter zijn geworden en mensen langer met een aandoening kunnen leven.

8.2 (Gezonde) levensverwachting op 65-jarige leeftijd

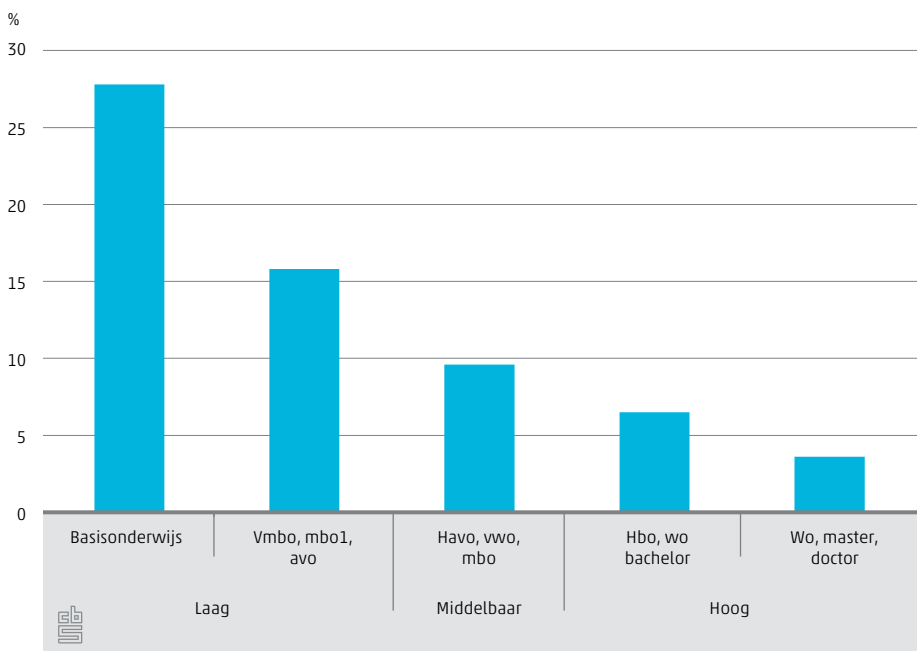
Ouderen hebben bijvoorbeeld te maken met een te hoge bloeddruk, gewrichts-slijtage of diabetes. Daarnaast komt overgewicht steeds vaker voor. In 2016 hadden ruim zes op de tien 65- tot 75-jarigen daarmee te kampen, en ruim vijf op de tien 75-plussers. Ten opzichte van twintig jaar geleden is dit aandeel toegenomen. Oudere mannen hebben wat vaker overgewicht dan oudere vrouwen, maar ernstig overgewicht (obesitas) komt juist bij oudere vrouwen meer voor.

Hoewel vrouwen ouder worden dan mannen, is dat niet altijd in goede gezondheid. De gezonde levensverwachting van mannen en vrouwen verschilt minder dan de totale levensverwachting. Mannen leven zelfs wat langer zonder beperkingen of chronische ziekten.

Laagopgeleide ouderen minder vaak actief

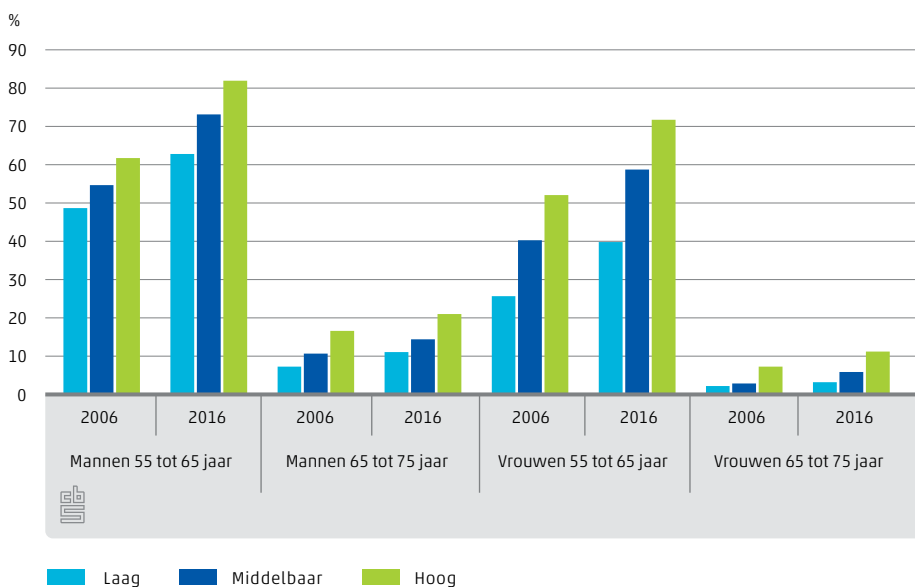
Laagopgeleide ouderen krijgen vaker te maken met fysieke beperkingen dan middelbaar- en hoogopgeleide ouderen. Fysieke beperkingen kunnen een belemmering zijn om langer te (blijven) werken. Dat blijkt ook uit cijfers over de arbeidsparticipatie van ouderen. Die is lager onder laagopgeleide dan onder middelbaar- en hoogopgeleide ouderen (55-plus).

8.3 55-plussers, minstens één fysieke beperking naar onderwijsniveau, 2016

De arbeidsparticipatie van ouderen is in het algemeen toegenomen, binnen alle onderwijsniveaus. Vooral vrouwen hebben een grote ontwikkeling doorgemaakt, de generaties vrouwen die actief bleven op de arbeidsmarkt zijn inmiddels op een hogere leeftijd gekomen. Daarnaast is de gemiddelde pensioenleeftijd sinds 2006 gestegen met ruim 3 jaar naar 64,4 jaar. Ruim 60 procent stopt pas op of na 65 jaar. Pensioenregelingen zijn zo aangepast dat ouderen langer door moeten werken. Maar ook na pensionering zijn er meer ouderen die actief blijven op de arbeidsmarkt, hoogopgeleiden vaker dan laagopgeleiden, mannen vaker dan vrouwen.

8.4 Netto arbeidsparticipatie van 55-plussers naar onderwijsniveau

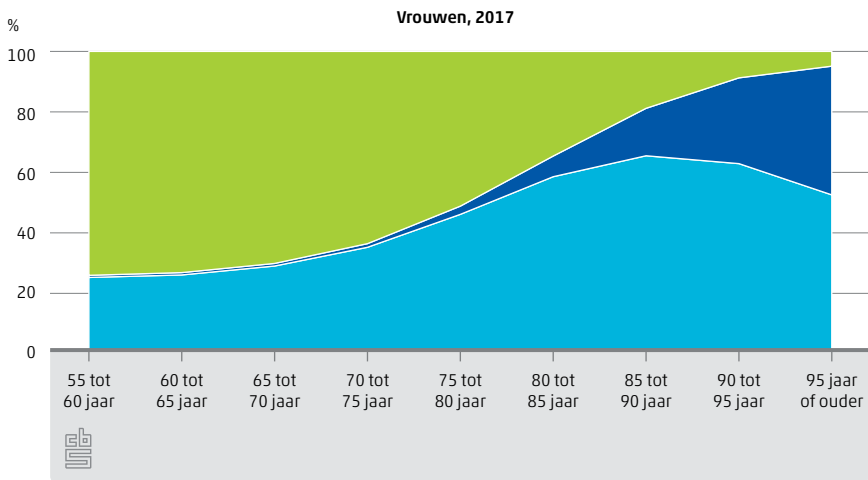
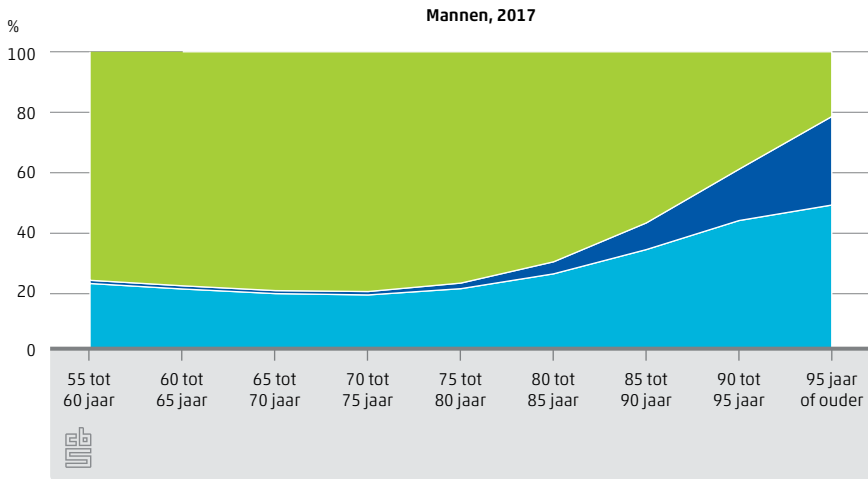
Langer zelfstandig wonen

Ouderen wonen langer zelfstandig. De overheid zet daar ook op in. Zorg wordt zo mogelijk bij mensen thuis georganiseerd en niet via opname in bejaarden- en verzorgingshuizen. Het aandeel ouderen (65-plus) dat in een institutioneel huishouden woont, is de afgelopen jaren dan ook gedaald van bijna 7 procent in 2000 tot bijna 4 procent begin 2017. Het aandeel 85-plussers in een instelling daalde in die periode van 32 procent naar ruim 18 procent.

Tehuisbewoners hebben vaker last van chronische aandoeningen en fysieke beperkingen dan ouderen die nog zelfstandig wonen. Toch heeft ook een derde van de zelfstandig wonende 80-plussers moeite met aan- en uitkleden, ruim zes op de tien hebben moeite met traplopen, 52 procent met zich buitenshuis verplaatsen.

Is er hulp of steun nodig, dan is een partner vaak de aangewezen persoon. Ouderen hebben echter niet altijd meer een partner, bijvoorbeeld door verweduwing. Van alle ouderen van 65 jaar of ouder is 62 procent nog samen, van de 80-plussers 37 procent. Vooral vrouwen wonen op latere leeftijd relatief vaak alleen, maar door de wat sterker gestegen levensverwachting van mannen is het aandeel alleenstaande vrouwen gedaald, van 44 procent in 2000 naar 40 procent begin 2017.

8.5 Woonsituatie 55-plussers

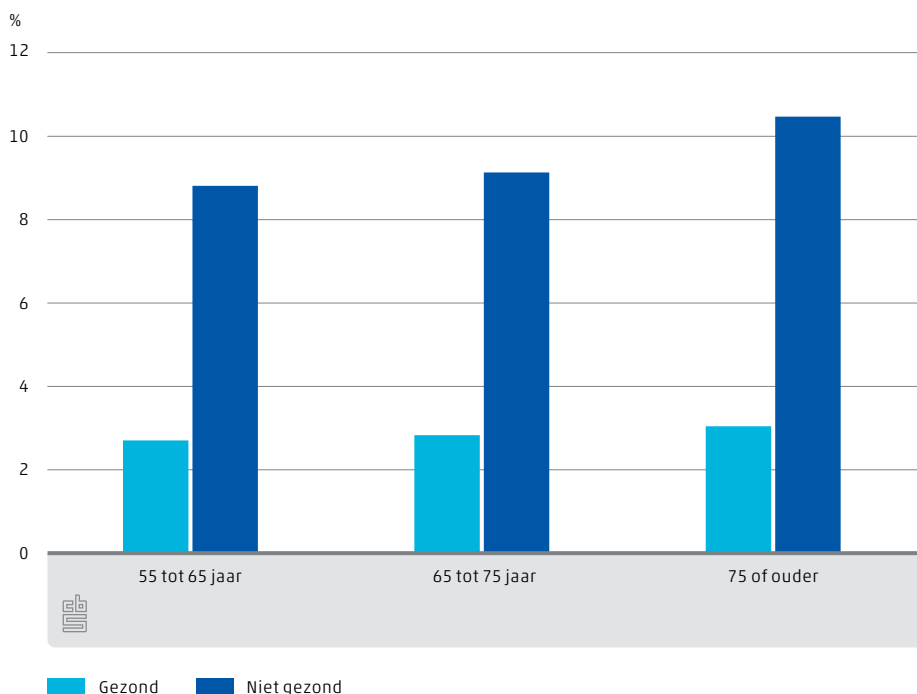

■ Alleenstaand
 ■ Institutioneel (alleen of in paar)
 ■ In paar

Oudere mannen vaker eenzaam dan vrouwen

Mannen zijn vaker eenzaam dan vrouwen. Dit geldt vooral voor de groep van 45 tot 65 jaar, onder ouderen en jongeren is er geen verschil in eenzaamheid tussen mannen en vrouwen. Ouderen hebben vaker te maken met eenzaamheid dan jongeren. Twee procent van de 15- tot 25-jarigen was in 2015 sterk eenzaam en 7 procent van de 75-plussers. Eenzaamheid op latere leeftijd heeft vooral te maken met een minder goede gezondheid.

8.6 Sterk eenzamen naar gezondheid en leeftijd, 2015

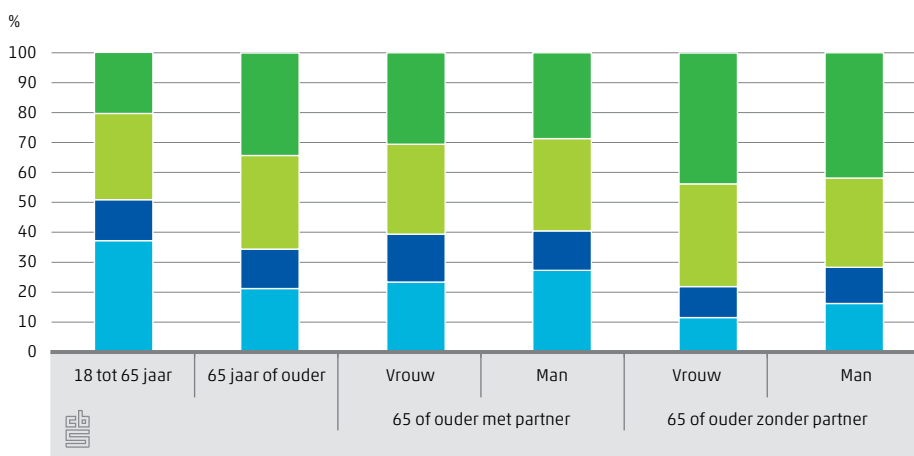

Oudere mannen zonder partner voelen zich vaker eenzaam dan vrouwen zonder partner. Alleenstaande oudere mannen geven bijvoorbeeld relatief vaak aan dat ze minder sociale contacten hebben dan ze wensen. Vrouwen hebben gedurende hun hele levensloop frequenter contact met familie, vrienden en burens dan mannen. Hier kunnen ze dan makkelijker op terugvallen als ze alleen komen te staan.

Oudere alleenstaande vrouwen laagste levenskwaliteit

Eerder zagen we al dat de kwaliteit van leven van ouderen lager is dan van de jongere leeftijdsgroepen. Binnen de groep ouderen blijft de kwaliteit van leven van vrouwen wat achter bij die van mannen. Vrouwen rapporteren minder vaak een groot welzijn, vooral omdat zij zich wat vaker ongezond voelen. Vrouwen blijven echter ook in welvaart achter.

8.7 Kwaliteit van leven naar geslacht en partnerstatus, 2012/2016¹⁾

■ Welvaart groot en welzijn groot ■ Welvaart klein en welzijn groot
■ Welvaart groot en welzijn klein ■ Welvaart klein en welzijn klein

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

Daarbij maakt het uit of er een partner is. Wonen ouderen samen, dan zijn zij welvarender en is ook hun welzijn groter. Alleenstaanden zijn minder vaak tevreden met hun leven en iets minder vaak gezond. Ook blijft het inkomen van alleenstaande ouderen relatief vaak achter, opnieuw bij vrouwen meer dan bij mannen.

Alleenstaande vrouwen hebben van de ouderen de laagste kwaliteit van leven. Ruim 10 procent valt in de groep met een bovengemiddeld inkomen, een goede gezondheid en hoge tevredenheid. Van de met hun partner samenwonende mannen (65-plus) valt ruim een kwart in deze groep. Niet alleen hun welvaart, maar ook hun welzijn is vaker groot dan van de andere ouderen.

9.

Samenvatting

Hoge levenskwaliteit, maar ongelijk verdeeld

In hoofdstuk 3 zagen we al dat twintigers zonder kinderen die al samenwonen of getrouwd zijn bijna de hoogste welvaart hebben en het grootste welzijn rapporteren. Verder hebben binnen alle huishoudenstypen alleenstaande ouders met jonge kinderen gemiddeld het minste te besteden en zijn zij het vaakst niet tevreden met het leven of hun gezondheid. Paren doen het veel beter qua welvaart, omdat ze vaak anderhalf- of zelfs tweeverdiener zijn. Zijn ouders (en kinderen) wat ouder, dan zijn hun verdiensten ook wat hoger en neemt de bij kleine kinderen horende multitask-stress ook wat af.

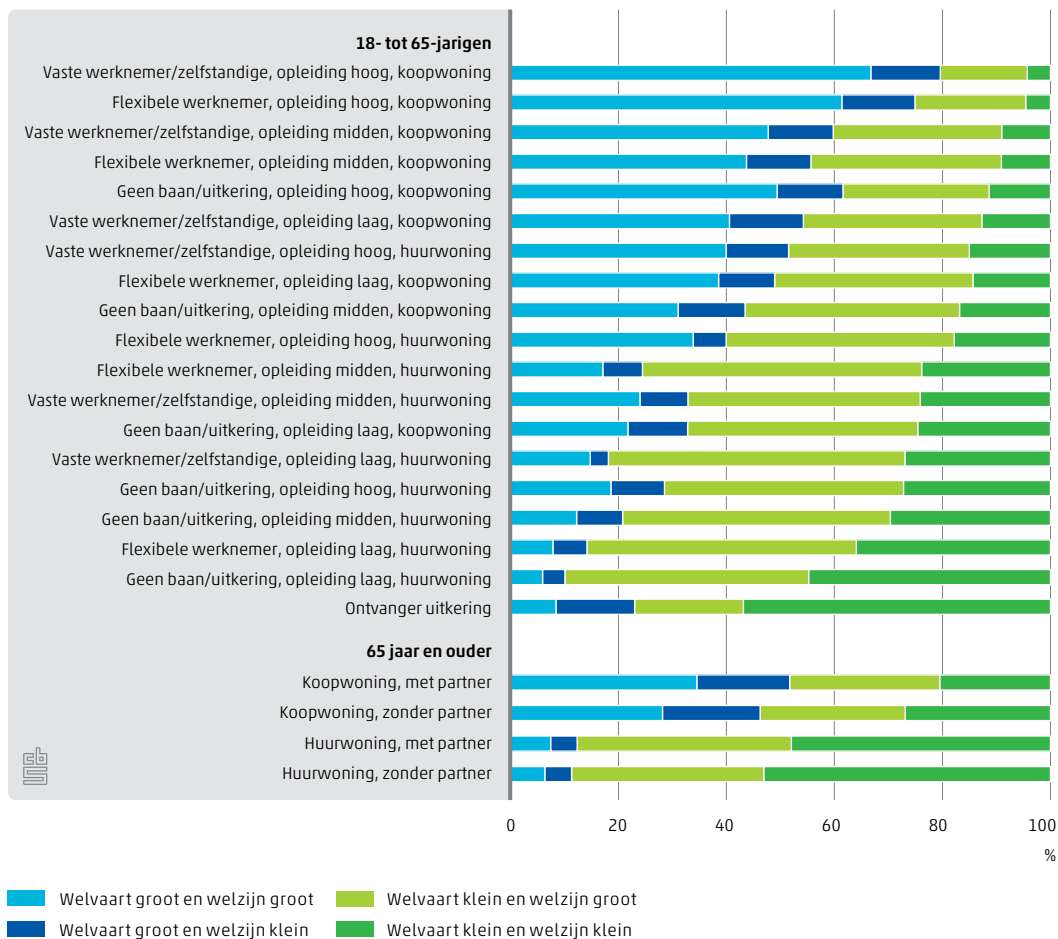
De mensen met de meeste kans op een lage levenskwaliteit, hier de combinatie van een laag welzijn en een lage welvaart, vormen ook de groepen die met de tijd groter worden. Vooral de populaties alleenstaanden tussen 30 en 65 jaar en 65-plussers die een paar vormen nemen ieder jaar relatief sterk in omvang toe.

Kansrijker met diploma's, vast werk, eigen woning

Schooldiploma's vormen een zeer goede indicatie voor een grote kans op een hoge levenskwaliteit. Een diploma geeft toegang tot de beter betaalde banen en daarmee tot een hoger inkomen. Gediplomeerden hebben meer economische zekerheid: ze zijn minder vaak werkloos en hebben minder vaak een flexibele arbeidsrelatie.

Laagopgeleiden vallen steeds vaker tussen wal en schip als het economisch tegenzit. Los van economische voor- of tegenspoed wordt kenniskapitaal steeds belangrijker. Laagopgeleiden vormen dus ook structureel een steeds homogener, kansarme en kwetsbare groep. Dit wordt zichtbaar op zowel de relatie- als de arbeidsmarkt. Globaliserings- en flexibiliseringsprocessen grijpen veel sterker in op het arbeidsleven van laagopgeleiden dan van middelbaar- en hoogopgeleiden, terwijl mensen met meer en schaarser kenniskapitaal beter in staat zijn zelf richting te geven aan hun levensloop. Oudere werknemers moeten steeds langer doorwerken, iets wat voor laagopgeleiden vaker 'moeten' is, terwijl dit voor hoogopgeleiden 'mogen' betekent. De binding met de arbeidsmarkt voor vooral vrouwen vanaf de middelbare leeftijd neemt binnen alle opleidingsniveaus toe, ongeacht de economische situatie.

9.1 Kwaliteit van leven naar sociaaleconomische kenmerken, 2007/2016¹⁾

¹⁾ Mensen van 18 jaar of ouder, exclusief scholieren en studenten.

De leefwerelden en levenslopen van laagopgeleiden ontwikkelen zich op andere wijze dan die van middelbaar- en vooral hoogopgeleiden (SCP, 2014). Mensen met een hbo- of wo-opleiding wonen vaker in eigen woningen en in de betere huurwoningen. Betere woningen leiden ook vaak tot minder gezondheidsproblemen. Dit alles leidt ook tot een hogere waardering van de eigen gezondheid, meer vertrouwen in de toekomst en een hogere tevredenheid met het leven in het algemeen. De afnemende kans op werk en de toenemende materiële onzekerheden zetten de tevredenheid en ervaren gezondheid onder druk. Vooral mannen met een lage opleiding die niet aan de slag komen (18- tot 45-jarigen) of die aan de slag moeten blijven (55- tot 65-jarigen) hebben een lager welzijn.

Middelbaar- en hoogopgeleiden kunnen zich grotendeels handhaven in het werkende leven en zijn relatief tevreden.

Bovenaan in de welvaarts-en welzijnsverdeling staat de grote en groeiende populatie vaste werknemers of zelfstandigen met een hbo- of wo-diploma, die wonen in een koophuis (ruim 1,8 miljoen in 2014/'16). De groep hoogopgeleide flexwerkers met een koopwoning, die op plek twee van de welvaart- en welzijnsverdeling zitten, is niet zeer groot, maar neemt in omvang toe (370 duizend in 2014/'16). Dezelfde groep, maar dan in een huurwoning, is iets kleiner (330 duizend in 2014/'16) en neemt ook in aantal toe. De socio-economische groep met de laagste levenskwaliteit, de mensen die een uitkering ontvangen, is in de crisisjaren sterk gegroeid en sinds een paar jaar weer gedaald (zie hoofdstuk 6).

In hoofdstuk 4 werd duidelijk dat het aantal laagopgeleiden, de groep met de kleinste welvaart en welzijn, is afgenomen. De grootste groep is en blijft de middenklasse (1,9 miljoen) met een vaste baan of eigen bedrijf, een middelbare opleiding, en een koophuis. Zij hebben een bovengemiddelde levenskwaliteit. Tussen 2007 en 2016 daalde deze groep in omvang. Het is de vraag of deze daling doorzet of dat de middenklasse weer in omvang zal toenemen als de economie blijvend aantrekt.

Literatuur

Akkermans, M., 2017, Buurtoverlast; stand van zaken, trends en achtergronden. Statistische Trends, september 2017.

Beuningen, J. van, K. van der Houwen en L. Moonen, 2014, Measuring well-being. An analysis of different response scales. Discussion Paper 2014/03. CBS, Den Haag/Heerlen.

Beuningen, J. van en R. Kloosterman, 2011, Subjectief welzijn: welke factoren spleen een rol? Bevolkingstrends 2011(4), p. 85-92.

Beuningen, J. en S. de Witt, 2016, Eenzaamheid in Nederland. CBS, Den Haag/Heerlen.

Bos, W., M. van den Brakel, B. Hermans en F. Otten, 2016, Welvaart in Nederland 2016. CBS, Den Haag/Heerlen.

CBS, 2018, Armoedemonitor. CBS, Den Haag/Heerlen.

CBS, 2017, Trends in Nederland. CBS, Den Haag/Heerlen.

Chkalova, K., J. Genabeek, J. Sanders en W. Smits, 2017, Dynamiek op de Nederlandse Arbeidsmarkt; de focus op ongelijkheid. TNO, CBS.

Van Gaalen, R. en Kazemier, B., 2015, De kwaliteit van leven in Nederland. CBS, Den Haag/Heerlen.

Heer-de Lange, N.E. de, en S.N. Kalidien, 2014, Criminaliteit en Rechtshandhaving 2013; Ontwikkelingen en samenhang. WODC, CBS, Raad voor de Rechtspraak.

Hilten, O. van, L. Voorrips en A. Boerdam, 2014, Gezondheid en zorg in cijfers 2013. CBS, Den Haag/Heerlen.

Kazemier, B., R. van Gaalen en L. Moonen, 2015, De kwaliteit van het leven in Nederland en in Europa in 2013. Sociaaleconomische trends 2015|05.

Merens, A., en M. van den Brakel (redactie), 2015, Emancipatiemonitor 2014. SCP, CBS, Den Haag/Heerlen.

Moonen, L., 2015, Welzijn in Nederland 2015, CBS, Den Haag/Heerlen.

SCP, 2014, Verschil in Nederland. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

CBS, 2017, Monitor Duurzaam Nederland 2017. Update indicatoren. CBS, Den Haag/Heerlen.

Stoeldraijer, L. en C. Harmsen, 2017, De levensverwachting meet de sterfte. Bevolkingstrends 2017|04.

Stiglitz, J.E., A. Sen en J.-P. Fitoussie, 2009, Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris, France.

Winden, P. de, F. van der Mooren, en H.-J. Dirven (redactie), 2015, Jaarrapport 2014 Landelijke Jeugdmonitor. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, CBS.

WODC/CBS, 2017, Veiligheidsmonitor 2016. Ministerie van Veiligheid en Justitie, CBS, Den Haag/Heerlen.

Technische toelichting

Tevredenheid met het leven

Voor de hoofdstukken 3 en volgende is gebruik gemaakt van gegevens uit de enquête Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS), jaargangen 2002, 2003, 2007, 2008 en de enquête Sociale samenhang en Welzijn 2012, 2013, 2014, 2015 en 2016. Het gaat daarbij vooral om de gegevens van alle personen van 18 jaar of ouder over de tevredenheid met het leven en het eigen oordeel over de gezondheid. Deze gegevens zijn verrijkt met registerinformatie, bijvoorbeeld iemands sociaaleconomische situatie, het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van huishoudens en voor werkenden het type baan. Daarnaast is veelvuldig gebruik gemaakt van gegevens uit Statline (www.statline.nl) en van eerder gepubliceerde onderzoeken.

Door een herontwerp van POLS zijn de cijfers van 2009 en eerder niet meer helemaal vergelijkbaar met die van latere jaren. Voor het verslagjaar 2010 zijn cijfers beschikbaar op basis van de oude methode en op basis van de nieuwe methode. Hieruit is af te leiden dat bij de nieuwe methode een iets geringer percentage mensen aangeeft tevreden te zijn met het leven.

Tevreden met het leven

	Oude methode	Nieuwe methode		Nieuwe vraagstelling	
	2007/'08	2010	2010	2012	2013
	%				
Totaal	88	86	85	83	84
Mannen	89	87	85	83	82
Vrouwen	88	85	84	83	85
18 tot 35 jaar	91	89	86	85	83
35 tot 65 jaar	87	85	84	81	83
65 jaar of ouder	87	86	84	85	85

In 2013 is opnieuw een verandering doorgevoerd. Werd voorheen de tevredenheid met het leven gevraagd op een verbale 5-puntschaal (buitengewoon tevreden, zeer tevreden, tevreden, tamelijk tevreden en niet zo tevreden), met ingang van 2013 werd dit gevraagd op een numerieke 10-puntschaal (van 1 tot en met 10). Dit heeft opnieuw tot een breuk geleid. Een uitgebreide beschrijving kan worden gevonden in Van Beuningen, Van der Houwen en Moonen (2014). Verschillen in gemeten tevredenheid tussen 2012 en 2013 zijn daarom toe te schrijven aan genoemde veranderingen in methode (2010) en vraagstelling (vanaf 2013) en aan de marges op de cijfers (zie hieronder).

Marges

Rond de gegevens in deze publicatie die zijn gebaseerd op POLS en Sociale samenhang en Welzijn zitten statistische marges. Dit houdt in dat kleine verschillen tussen groepen ook veroorzaakt kunnen zijn door toeval. De marges zijn groter naarmate de omvang van een groep kleiner is. Om ervoor te zorgen dat de groepen waarover wordt gerapporteerd voldoende groot in omvang zijn, zijn vaak meerdere jaren samengenomen. In deze publicatie is dat meestal 2014 tot en met 2016, indien nodig is een groter aantal jaren samengevoegd.

Kengetallen

In hoofdstuk 9 wordt een groot aantal groepen onderscheiden. De tabel hieronder geeft aan hoe groot deze groepen zijn. De aantallen in deze tabel zijn afgeleid uit de enquêtes Permanent Onderzoek Leefsituatie en Sociale samenhang en Welzijn, gecombineerd met administratieve gegevens.

Scholieren en studenten

Scholieren en studenten vormen een aparte groep. Hun inkomenspositie is duidelijk afwijkend van andere bevolkingsgroepen. Alleen al om die reden zal hun kwaliteit van leven op de wijze waarop die in deze publicatie is gedefinieerd, nooit groot kunnen zijn. Ook hun relatie tot de arbeidsmarkt verschilt sterk van die van niet studerende leeftijdgenoten. Als studenten en scholieren een baan hebben gaat het vaak om kleine en tijdelijke contracten. Ten slotte, ook hun opleidingsniveau is moeilijk te vangen in de gehanteerde indeling laag, midden hoog, juist omdat zij nog bezig zijn hun opleiding te voltooien. Om deze redenen zijn scholieren en studenten niet meegenomen in de figuren over de kwaliteit van leven.

Gestandaardiseerd huishoudensinkomen

Het gestandaardiseerd huishoudensinkomen is het totale besteedbaar inkomen van een huishouden, gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Deze correctie vindt plaats met behulp van equivalentiefactoren. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Met behulp van de equivalentiefactoren worden alle inkomens herleid tot het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

De enquêtegegevens zijn verrijkt met de definitieve inkomensgegevens uit het betreffende onderzoeksjaar. Voor 2015 zijn de voorlopige inkomens gebruikt. Aangezien er voor 2016 nog geen inkomensgegevens beschikbaar waren zijn ook die gegevens verrijkt met voorlopige inkomensgegevens over 2015.

Sociaaleconomische kenmerken 18-jarige niet-onderwijsvolgenden

	2007/'09		2014/'16	
	x1 000	%	x1 000	%
18 tot 65 jaar				
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding hoog, koopwoning	1 770	15	1 830	15
Flexibele werknemer, opleiding hoog, koopwoning	160	1	370	3
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding midden, koopwoning	2 340	20	1 910	16
Flexibele werknemer, opleiding midden, koopwoning	270	2	450	4
Geen baan/uitkering, opleiding hoog, koopwoning	210	2	150	1
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding laag, koopwoning	790	7	670	6
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding hoog, huurwoning	350	3	330	3
Flexibele werknemer, opleiding laag, koopwoning	100	1	140	1
Geen baan/uitkering, opleiding midden, koopwoning	420	4	250	2
Flexibele werknemer, opleiding hoog, huurwoning	90	1	260	2
Flexibele werknemer, opleiding midden, huurwoning	160	1	260	2
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding midden, huurwoning	660	6	470	4
Geen baan/uitkering, opleiding laag, koopwoning	310	3	200	2
Vaste werknemer/zelfstandige, opleiding laag, huurwoning	40	0	60	0
Geen baan/uitkering, opleiding hoog, huurwoning	450	4	270	2
Geen baan/uitkering, opleiding midden, huurwoning	120	1	120	1
Flexibele werknemer, opleiding laag, huurwoning	150	1	110	1
Geen baan/uitkering, opleiding laag, huurwoning	240	2	120	1
Ontvanger uitkering	990	8	1 190	10
65 jaar of ouder				
Koopwoning, met partner	840	7	1 320	11
Koopwoning, zonder partner	320	3	410	3
Huurwoning, met partner	600	5	600	5
Huurwoning, zonder partner	540	5	580	5
Totaal	11 920	100	12 070	100

Onderwijsniveau

Het hoogst behaald onderwijsniveau wordt in drie hoofdcategorieën en daarbinnen in enkele subcategorieën (onderwijskwalificaties) onderverdeeld: 'laagopgeleid' (basisonderwijs, vmbo, mbo-1, avo onderbouw), 'middelbaar-opgeleid' (havo, vwo, mbo-2, 3 en 4) en 'hoogopgeleid' (hbo bachelor, hbo master, wo bachelor, wo master, doctor).

Overige bronnen

Behalve van de enquête Sociale samenhang en Welzijn is van gegevens uit andere onderzoeken gebruik gemaakt. Hoofdstuk 5 (flexibele arbeid) bevat bijvoorbeeld gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking en de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden van CBS en TNO. Het hoofdstuk over wonen is grotendeels gebaseerd op gegevens uit het WoonOnderzoek Nederland, waaruit het oordeel is genomen van mensen die behoren tot de huishoudkern. Ook zijn hier gegevens uit de Veiligheidsmonitor gebruikt. Voor hoofdstuk 8 is gebruik gemaakt van de Gezondheidsenquête, aangevuld met gegevens uit de bevolkingsstatistiek. Daarnaast is een analysebestand samengesteld uit het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden met daarin persoonskenmerken, het onderwijsniveau en de sociaaleconomische status van de bevolking van Nederland.

Medewerkers

Auteurs

Ruben van Gaalen

Saskia te Riele

Tekstuele redactie

Ronald van der Bie